

Filozofski život

XI. Mediteranski korijeni filozofije

XI. *Mediteranski korijeni filozofije* održani su u razdoblju od 6. do 8. travnja 2017. godine na splitskom Peristilu, u srcu Dioklecijanove palače i jednom od središta mediteranske tradicije. Glavni organizatori manifestacije bili su Hrvatsko filozofsko društvo i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta u Splitu, a simpozij je organiziran uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Sveučilišta u Splitu, Poglavarstva grada Splita, Turističke zajednice i Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja u Splitu. U okviru XI. *Mediteranskih korijena filozofije* održana su 34 izlaganja, predstavljanje knjiga *Etički nauk Marka Marulića* autora Davora Balića i *Diomedov rt* autora Nikole Tadića te okrugli stol »Mediteranska misao Predraga Matvejevića«. Simpozij je otvorio predsjednik Organizacijskog odbora i pročelnik Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu Mislav Kukoč, naglasivši kako je Mediteran kolijevka znanosti i filozofije, što simpozij i ima za zadaću istražiti. Sudionike je pozdravio i dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu Aleksandar Jakir, nastavivši Kukočevu misao o Mediteranu kao prostoru za interkulturalni dijalog, naglasivši kako ovaj simpozij ima upravo za cilj osvještavanje pozitivne svrhe Mediterana. Također, prisutnima su se pozdravnim riječima obratili i Rosanda Mulić, prorektorica za nastavu Sveučilišta u Splitu, te Tomislav Sokol, pomoćnik ministra znanosti i obrazovanja Pave Barišića, složivši se o važnosti simpozija kao prilike za promišljanje bogate znanstvene i kulturne baštine Mediterana.

Prvu sesiju simpozija otvorila je Marita Brčić Kuljiš iz Splita. Temom »Smrt multikulturalizma i život Mediterana«, u kontekstu aktualne političke problematike, ukazala je na posebitosti mediteranskog multikulturalizma u odnosu na političnost multikulturalizma Europske unije. Pozivajući se na Kenana Malika i njegovo djelo *Multiculturalism and its Discontents*, Brčić Kuljiš tumači Mediteran

kao multikulturalizam živućeg iskustva različitosti, suprotstavljajući taj pojam pojmu politički oblikovanog multikulturalizma kojeg su vodeći političari Europske unije proglasili mrtvim. Vodeći se mišlju Alberta Camusa o Mediteranu, koji je tvrdio kako se »u zajedničkoj borbi preporada stari zahtjev«, Brčić Kuljiš dekonstruira pojmove transkulturalizma i interkulturalizma, zaključujući kako u potonjem mediteranski multikulturalizam može prepoznati i priznati transnacionalne razlike.

Drugom je temom Ugo Vlaisavljević iz Sarajeva opisao Husserlovo stajalište kao pokušaj re-teritorijalizacije Europljana na »transcendentalnom tlu«. Svojim je izlaganjem »*Mare nostrum* i transcendentalno europsko kopno«, pozivajući se na čuveno Bečko predavanje, a kasnije i Prašku raspravu, Vlaisavljević istaknuo *more* kao figuru koju Husserl u svojim radovima koristi kao putokaz za ejdetsku rekonstrukciju opće povijesti nadilaženja mitskog mišljenja. Vlaisavljević primjećuje kako u Bečkom predavanju figura *mora* služi za prikaz grčkog prautemeljenja filozofije, kao gubljenja »prirodnog tla«. Gubljenje »prirodnog tla«, zaključuje, nije geografsko, nego predstavlja prodor grčke kulture kao univerzalne kulture čovječanstva, te odvažno uspinjanje grčkih filozofa kao prvih istinskih Europljana.

Luka Perušić iz Zagreba zatvorio je prvu sesiju XI. *Mediteranskih korijena filozofije* temom »Čude li se još Mediteranci?«. Radom sa zagrebačkim studentima na osnovnim oruđima za razvoj kritičkog mišljenja, Perušić se zapitao je li izgubljen trud koji čini čuđenje. Primjećujući kako aktualno političko djelovanje drobi mediteranski duh uz pomoć korporatizma i sukobâ, Perušić kroz povijest provlači paralelu s drevnom Heladom. U antičkoj Grčkoj filozofi su, smatrajući čuđenje izvornim porivom za istinom, u »doba boljitka« filozofiranjem prodrali do biti stvari. Perušić napominje kako je »doba boljitka« često bilo prekidano periodima ratovanja te se pita jesu li struje kulturne destrukcije u suvremenim mediteranskim zemljama nastavak općih uzoraka društvenih agonija koje zatiru emancipatorsko čuđenje.

Temom »Pojam helenizma i povijest antičke filozofije« Slobodan Stamatović iz Splita započeo je drugi blok izlaganja. Ono što je Stamatović primijetio, i o čemu je u svom izlaganju polemizirao, jest problem periodizacije antičke filozofije. Naglasio je kako pojam helenizma nije jasno definiran, kao ni načela kojima se služimo kako bismo periodizirali isti. Također, kronološka razdjelnica antičke od srednjovjekovne filozofije mutna je i, prema Stamatoviću, nije dovoljno eksplicitno definirana. Argumentirane je teze, poput apsurdnosti razdvajanja neoplatonista od kasnoantičkih kršćanskih pisaca, potkrijepio suvremenim proučavanjima koja prepoznaju vezu neoplatonista i patrista te je svojim izlaganjem otvorio mogućnost za jedan utemeljeniji pristup periodizacijskim okvirima antičke filozofije.

Zoran Dimić iz Niša svojim je izlaganjem »Mediterranski karakter antičke medicine« naglasio kako su sve velike tradicionalne medicinske škole nastale na Mediteranu, što je pokazao ističući njene mnogobrojne aspekte. Zastupajući stav kako se antičko razumijevanje zdravlja odnosilo na posredovanje, *medi* i *terraneus*, mnoštva različitih faktora, Dimić je ustvrdio kako mediteranska kultura liječenja nije bila fokusirana samo na stanje u kojem se nalaze tijelo i duh, nego na specifičnu čovjekovu refleksiju na mnoštvo odnosa koje ona/on imaju prema vanjskom svijetu. U svojem se izlaganju pozvao na Hipokrata, Galena, Avicenu i, u konačnici, na Braudelovo istraživanje Mediterana, podcrtavajući ideju kako zdravlje zadobiva mediteranski karakter jer se shvaća kao razmjena, posredovanje – uravnoteživanje.

U posljednjem se izlaganju drugog bloka temom »Filozofija sporta – antički mediteranski korijeni jedne discipline« Matija Mato Škerbić iz Zagreba zapitao koji su antički temelji ove nove filozofske discipline. Kao težište svojega izlaganja Škerbić je postavio grčku težnju k izvrsnosti i želju za pobjedom, a izlaganje je započeo analizom Homerovih epova u kojima pronalazi opis sportskih događaja s jasnim filozofsko-sportskim implikacijama. Nastavio je razmatranjima o ulozi sporta u Platonovim djelima, posebice se osvrćući na pojam *kalokagathia*, a u konačnici je sagleđao Aristotelovu VIII. knjigu *Politike* te dijelove *Nikomahove etike* koji sadrže govor o sportu, zaokružujući svoju tezu kako korijeni filozofije sporta sežu duboko u antički heleniski mediteranski prostor.

Naida-Mihal Brandl iz Zagreba svojim je izlaganjem »Vid Haj Morpurgo, primjer židovskog identiteta u modernom mediteranskom prostoru« u kontekstu fluidnosti mediteranskog prostora prikazala život i djelovanje jednog od vođa Hrvatskog narodnog preporoda,

zaslužnog za otvaranje prve javne čitaonice u Splitu, i Židova s bogatom religijskom edukacijom te znanjem hebrejskog i talijanskog. Temom se dotakla ne samo pojedinca nego i židovskog kolektiva, tumačeći povijest obitelji Morpurgo, podrijetlom iz Maribora, koja je uspostavila svoju trgovačku mrežu u Austrijskom primorju i Venecijanskoj Republici sve do Papinske Države. Brandl je svojim izlaganjem rastumačila slojevitost židovskog identiteta u Austrijskoj Dalmaciji, povlačeći svojevrsnu poveznicu s prastarim židovskim mediteranskim temeljima i modernom austrijskom državom.

Jutarnji je blok izlaganja zaključila Zrinka Podhraški Čizmek iz Zagreb, naslovom »*Translatio* Svete kuće Majke Božje: od Izraela, preko Hrvatske do Loreta«. Podhraški Čizmek je na primjeru karakteristične mediteranske priče o *Translatiu* Svete nazaretske kuće, o kojoj je prvi pisao Pietro di Giorgio Tolomei 1470. godine u djelu *Il Teramano*, ukazala na fundamentalne mediteranske izvore kršćanstva, kult Majke Božje i *devotio moderna* u Hrvata. O priči u kojoj anđeli kuću prenose prvo u Rijeku, a zatim u Italiju, današnji Loreto, prvi hrvatski prijevod talijanske inačice imamo 1520. godine pod nazivom *Izgovorenje od carkve od Svete Marie de Lorite*, a o *Translatiu* piše i Johann Gaspar Goethe 1740. godine. Podhraški Čizmek iz povijesnih natuknica zaključuje koliko je od samoga srednjega vijeka te kroz modernu hrvatska kultura vjerski i filozofski duboko uronjena u Mediteran.

Sljedeću sesiju započeo je Vladimir Rismondo iz Osijeka, izloživši temu pod naslovom »Od Hegela prema antičkom žanru 'gnoma' – Dijalektika u Sofoklovoj tragediji *Kralj Edip*«. U njemu je istaknuo kako je Hegelovo tumačenje antičke tragedije izrazito doprinijelo dodatnoj teorijskoj integraciji mediteranskog umjetničkog naslijeđa u svjetsku filozofsku baštinu. Sukob koji nastupa u antičkoj tragediji pokazuje se kao sukob načela koja utjelovljuju suprotstavljeni likovi. Tragični junaci padaju zbog svoje nepromjenjivosti i jednostranosti, a *hybrisom* pogonjeno djelovanje rađa svojom suprotnošću. Rismondo ovom prikazu dijalektičke prirode antičke tragedije pridodaje neke važne uvide Olge Mihajlovne Frejdenberg, a ukazuje i na dijalektičku sastavnicu preddramskog žanra »gnoma«, kao i Sofoklove tragedije *Kralj Edip*.

U izlaganju naslovljenom »Filozofski korijeni satire« Bernard Špoljarić iz Zagreba propitao je sadržajni i praktički aspekt odnosa satire i filozofije. U ovom kontekstu, potencijalna plodnost satire naročito se pokazuje u njejoj intenciji da ogoljuje predmet te da se suzdrži od hermeneutičkog filtriranja. Što se praktič-

kog aspekta tiče, satira može biti sagledana kao poticaj na čin naspram pukog umirivanja duha. Osim toga, ona osebujno prikazuje sudar božanskog i ljudskog, u kojemu svakako zauzima poziciju potonjeg.

Davor Balić iz Osijeka prikazao je podvojen stav Miroslava Krležu spram Ruđera Boškovića u izlaganju pod naslovom »Krleža o Boškoviću: filozof prirode i diletantski pjesnik«. Naime, Krleža je s jedne strane visoko držao do Boškovića, prvenstveno ističući njegov doprinos filozofiji prirode, dok je s druge strane ovoga smatrao, kako je navedeno u samom naslovu izlaganja, diletantskim pjesnikom. Balić je naglasio kako potonji sud treba promatrati u svjetlu Krležine netrpeljivosti spram isusovaca, reda kojemu je Bošković pripadao. Povukao je i paralelu između stavova koje je Krleža imao spram Boškovića i spram Marulića, također istaknutog katoličkog intelektualca.

Krleža je bio tema i sljedećeg izlaganja naslovljenog »Filozofske perspektive Krležine novele *Smrt Franje Kadavera*«, u kojem je Renata Džaja iz Osijeka izvela filozofsku analizu jedne od prvih Krležinih politički angažiranih novela. Osim što se koncentrirala na etičku problematiku, tematizirala je i onu religijsku, koja se često usko veže uz ovu prvu, primjerice u propitivanju kršćanskih kreposti i dužnosti ili u optužbi upućenoj Bogu zbog pomanjkanja brige za čovjeka. Konačno, Džaja je prikazala i elemente filozofije politike prisutne u ovoj noveli, prvenstveno analizirajući stavove likova o socijalizmu.

Osvrt na prožimanje renesansne filozofije antičkom mišlju pružio je Krešimir Čvrljak iz Zagreba u svojem izlaganju pod naslovom »Zašto mediteranski korijeni filozofije nisu svenuli u renesansnom humanizmu?« Razdoblje humanizma i renesanse obilježili su mnogi pojedinci koji su oponašali ne samo velike mislioce nego i državnike, retoričare i umjetnike antike. Duh vremena osuđivao je na propast one koji su mu se suprotstavljali. Ogleđan primjer za to pruža Savonarola, koji je gajio neprijateljski stav spram antike. Čvrljak je to prožimanje renesansnog duha s antikom prikazao na primjeru mnogih istaknutih pojedinaца, kao što su Lorenzo Valla, Michel de Montaigne i Pietro Pomponazzi. Obnova antičke misli nije bila tek moda, nego je igrala ključnu ulogu u razrješavanju nekih ključnih filozofskih pitanja tih prijelomnih godina.

Interpretacija renesansne filozofije također je bila tema izlaganja »Stavovi Nikole Vitova Gučetića o odgoju u *Građanskim upozorenjima za upravljanje državama*«, u kojem je Valentina Perišić iz Splita analizirala elemente

filozofije odgoja sadržane u savjetima ovog dubrovačkog mislioca. Odgoj za Gučetića predstavlja fundamentalan element u sklopu izgradnje sretne, pravedne i uspješne države, a veza između odgoja i politike naročito se očituje u prirodi vlasti, odnosno u osnovi zakonitosti svake vlasti u onoj očinskoj. Perišić se posebno osvrnula i na poticaje Aristotelove filozofije u formuliranju spomenutih Gučetićevih savjeta.

Utjecaj Aristotelove praktične filozofije na jednog drugog hrvatskog renesansnog filozofa prikazao je Demian Papo iz Osijeka u izlaganju naslovljenom »Etička obilježja zapovjednog lanca na brodovima u *De navigatione* Benedikta Kotruljevića«. To se ponajprije odnosi na Aristotelov etički nauk, kojemu je Kotruljević bio privržen. Papo je pozornost usmjerio upravo na etičku sastavnicu navedenog djela, za razliku od uobičajenog naglašavanja njegova naravnog filozofskog aspekta od strane istraživača hrvatske filozofske baštine. Kotruljević u njemu pripisuje određene vrline članovima posade, a ističe i osobito pogubne mane s obzirom na njihove uloge u održavanju plovidbe.

Jevgenij Paščenko iz Zagreba u svom je izlaganju pod naslovom »Geografski faktor i problem etnogeneze Hrvata« istaknuo važnost istraživanja na području historijske geografije za razumijevanje etnogenetskih procesa. Uvodno je tematizirao popularnost etnogenetskih istraživanja, konkretno u kontekstu političkog raspoloženja u doba SSSR-a i socijalističke Jugoslavije, kao i u dobu nakon njihova raspada. Naglasio je osobito važnost proučavanja svojstava okoliša za razumijevanje migracijskih postupaka. Posebnu je pažnju posvetio mediteranskom pravcu, na kojem se očituje postupno prožimanje genetske informacije.

Prvi je dan simpozija završen predstavljanjem publikacija *Etički nauk Marka Marulića* autora Davora Balića i *Diomedov rt* Nikole Tadića. Mislav Kukoč istaknuo je kako Balićeva monografija popunjava veliku akademsku prazninu visokokvalitetnim, temeljitim i promišljenim pristupom problemu koji do sada nije bio dovoljno istražen. Iznenadujuće je malo, napominje Kukoč, pisano o filozofskom ili etičkom aspektu Marulićeva opusa, zbog čega je Balićev doprinos neizmjeran. Nakon Kukoča, prisutnima se obratio i sam autor, napomenuvši kako su mu pri pisanju pomogli upravo i ovi simpoziji. Balić je istaknuo kako je Marulić, usprkos osudama upućenima filozofima i filozofiji samoj radi skepticizma i nesklonosti kršćanskoj dogmi, bio vrstan poznavatelj i analitičar helenističke filozofije. Štoviše, Balićev *Etički nauk Marka*

Marulića pokazuje kako Marulićevu misao krasi visoka filozofska i etička relevantnost, a sam se Marulić potvrdio kao izvorni mislilac filozofijske etike. *Diomedov rt* Nikole Tadića predstavila je Anita Lunić. Ova zbirka pjesama simbolizira pomirenje pjesništva i striktno filozofske misli, zanimljivo svjedočanstvo o hrvatskoj misli u suvremenoj filozofiji koje ne samo da geografski obuhvaća Mediteran nego i duhovno. Tadić je nastavio o značaju Diomedovog rta za ove prostore od davnina, opisujući taj najjstureniji dio hrvatskog kopna u more gdje se vjetrovi sudaraju. Tadić je predstavljanje knjiga zatvorio recitiranjem pjesama iz svoje zbirke.

Drugi dan simpozija otvoren je izlaganjem Bojana Blagojevića iz Niša pod naslovom »Način života, terapija i politika – Nussbaum i Hadot o poukama koje možemo izvući iz antičke filozofije«. Pomoću misli ovih autora rasvijetlio je puteve utjecaja antičke filozofije na formiranje suvremenih koncepcija individualnosti, obrazovanja i politike. Nakon isticanja nekih bitnih obilježja antičke filozofije, Blagojević je postavio pitanje o odnosu suvremenog filozofiranja spram antičkog uzora, odnosno pitanje naše vjernosti izvornom konceptu, ideji same filozofije. Okvirnu uputu za povratak filozofije antičkom uzoru nalazi u stavu Marthe Nussbaum, po kojemu je osnovni zadatak filozofije danas ulazak u svijet.

U izlaganju pod naslovom »Mit kao prirodna religija i izvor za filozofiranje« Ljudevit Fran Ježić iz Zagreba istaknuo je bitna obilježja Schellingove filozofije mitologije, propitujući pritom postojanje, odnosno načine postojanja istine u mitologiji. Zadaća je filozofije religije da pojmi mitologijsku religiju u svojoj osebujnoj istini. Upozorio je i na to da mit, kao i filozofija, izvire iz čuđenja, što je zapazio još Aristotel. Konačno, Ježić je naglasio kako poznavanje antičke mediteranske mitologije čini osnovicu predodžbi o mitologiji u zapadnoj civilizaciji.

Da je mit u svojoj osnovi mišljenje istaknuo je Ivo Džinić iz Osijeka u izlaganju naslovljenom »Cassirerova teorija mita: značajke i posebnosti«. Cassirer naglasak stavlja upravo na spoznajno-teorijsku svijest kao bitno obilježje mita, koji predstavlja jednu od simboličkih formi. Tu je riječ o specifičnom fenomenu objektivacije svijeta u kojoj intenzitet preteže nad sadržajem, a sintetički pristup nad sistematičnim. Džinić se također osvrnuo na Cassirerovo promišljanje oko pitanja progresivnog napretka ljudske kulture. Cassirer se tom idejom razočarava onda kad na povijesnu pozornicu nastupa nacizam, odnosno onda kad racionalno biva prevladano od strane mita.

U izlaganju naslovljenom »Anamneza klasične mediteranske *psyche*« Luka Janeš iz Zagreba ponudio je interpretaciju psihe kao dijalektike uma i tijela, pri čemu je naglasak postavio na um. Razdvajanje uma i psihe nazvao je »logosnom blasfemijom«. Janeš je pri tome naglasio kako je grčka percepcija psihičnosti, izvorno analogna s *aletheiōm* i obilježena prije kao izlazeća no zatvorena, pervertirala u njenu suprotnost. Tako se sa psihom dogodilo nešto slično onomu što se dogodilo s religijom: bog je zatvoren u crkve, a psiha u duševne bolnice.

Denis Karanušić iz Šibenika temom »Aristotel i Berkeley o gibanju« izložio je kako Berkeley u svojim radovima pozivanjem na Aristotela ima za cilj odagnati nejasnoće oko problema kretanja u novovjekovnim shvaćanjima fizike. Iako se Berkeley odnosi kritički prema aristotelizmu, ipak se poziva na Aristotela da bi upotpunio svoj nauk o kretanju u djelu *De motu* (1721.). Karanušić tumači kako se Berkeley poziva na Aristotela u raznim problemima, poput nastajanja i nestajanja kretanja ili slobodnog pada teških tijela. Dalje se Berkeley fokusira na narav kretanja, služeći se Aristotelovom i skolastičkom definicijom kretanja kao *actum mobilis quatenus est mobile vel actum entis in potentia quatenus in potentia*, što Berkeley koristi kao primjer nastanka nejasnoća koje zahtijevaju rasvjetljenje. Karanušić je svojim izlaganjem spojio Aristotelovu mediteransku misao o kretanju s Berkeleyovim idealizmom i empiricizmom.

Sljedeće je predavanje druge jutarnje sesije XI. *Mediteranskih korijena filozofije* održao Nikša Babić iz Splita, temom »Izvori dekonstrukcije«. Babić problematizira dekonstrukciju uz pomoć Derridaa, tumačeći kako njegova kritika metafizike počiva na retoričkim regresijama koje su se stoljećima kalemile na status istine u filozofiji. Ističe kako je Derrida prvi shvatio kako filozofija sama sadrži svoju dekonstrukciju, pri izvedbi čega joj sustavnost može dati jedino fenomenologija. Dalje se poziva i na Habermasa, tumačeći da kao što literarna kritika ne prelazi u znanost, tako i dekonstrukcija velikih filozofskih tekstova, koja u širem smislu postupa literarno-kritički, nije poslušna mjerilima problemskih, čisto kognitivnih pothvata.

Hrvoje Potlimbrzović iz Osijeka svoje je predavanje naslovljeno »Zastupljenost matematičke logike u spisu *Samouka. Pokus pèrvi* Vatroslava Bertića« posvetio Bertićevu djelu kojem do sada nije posvećeno dovoljno pažnje u hrvatskim filozofskim krugovima. U ovom je spisu Bertić iznio brojna matematičko-logička promišljanja o pojmu, istini, svojstvu (*vlastitosti*), tautologiji (*očevidnoj istini*),

jednakosti (*svejednosti*) i skupovima (*množinama*). Potlimbrzović je primijetio kako je na oblikovanje Bertićeve misli utjecala Leibnizova teorija relacije pojmova te matematičar i astronom Joseph Johann von Littrow (1781.–1840.). Bertić je pojmove i brojeve pisao simbolima (*znakovima*), dok je stvari istovjetnih svojstava objedinio u skupove (*množine*), pri čemu je na simbole i skupove primijenio algebarsku operaciju množenja, trudeći se jasno definirati metodologiju i razraditi terminologiju prije primjenjivanja istih na problem.

Novi blok izlaganja otvorio je Tonći Kokić iz Splita referatom »Novo stvaranje čovjeka«, u kojem je predstavio moralne i antropološke probleme vezane uz reproduktivnu tehnologiju. Pri tome se posebno osvrnuo na tehnologiju medicinski potpomognute oplodnje i predimplantacijsku genetiku dijagnostiku. Osvrnuo se i na neke aktualne inovacije koje se koriste u ovim postupcima, poput »kalkulatora obiteljskih nasljednih disciplina«. Nakon etičkog propitivanja navedenih problema, zaključio je kako umjetna reprodukcija narušava dignitet čovjeka, ali i da će ovakvi postupci rezultirati rasističkim, odnosno genetičkim raslojavanjem društva, a vjerojatno će voditi i do nastanka nove ljudske vrste.

Izlaganje Vesne Maričić iz Beograda naslovljeno »*Homo creator versus homo materia*« u sličnom je tonu izrazilo bojazan spram novih otvorenih horizonata ljudskog djelovanja. Maričić je upozorila, pozivajući se na misli Günthera Andersa, na opasnosti koje proizlaze iz čovjekove sposobnosti da istovremeno bude i kreator i materija kreacije, naročito s obzirom na tobože humana opravdanja raznih manipulacija koje se izvode na čovjeku. Analizirala je i misao Nicka Bostroma u kontekstu razmatranja mogućnosti stvaranja umjetne inteligencije koja bi oponašala čovjekovu vrijednosnu inteligenciju. Ispostavlja se da svaki korak u tom smjeru prije vodi ka otvaranju dodatnih problema negoli što ih razrješava.

Svoj osvrt na probleme uzrokovane biotehničkim i biomedicinskim razvojem pružio je i Josip Markotić iz Zagreba u izlaganju pod naslovom »Novi antropološki i etički izazovi znanstveno-tehnološke civilizacije«. Središnji problem izlaganja bila je mogućnost očuvanja univerzalnih i objektivnih etičkih načela u dobu relativizma i pluralizma. Markotić je istaknuo kako relativizam izopačava neke od pozitivnih koncepata, primjerice toleranciju, a zasigurno ne pomaže pri rješavanju navedenih problema. Objektivna etička načela ipak se daju naći već na razini ljudske naravi, pa tako ovi etički i bioetički problemi upućuju na neka temeljna pitanja filozofske antropologije.

Drugu je popodnevnu sesiju otvorila Anita Lunić iz Splita temom »Prevladavanje etike u zagrebačkoj filozofiji prakse«, ukazavši na nekoliko odvažnih tema koje je zagrebačka filozofija prakse otvorila na polju etike. Tumačeći razloge odbijanja etike ograničene na sferu *praxisa*, Lunić ističe kako ona po filozofiji prakse ne može biti znanost o moralnosti, upravo zbog njene nemogućnosti obuhvaćanja njene punine. Lunić interpretira kako je, prema Kangrgi, etika došla do vlastitih granica, na što upućuje i, u njenom okviru neizbježna, diskrepancija bitka i trebanja. U svom izlaganju prati tijek od Hegelove kritike etike kao teorije moralnosti preko interpretacije Marxove teze o ozbiljenju filozofije i etabliranja nove funkcionalne antropologije do propitivanja ključnih problema koncepta prevladavanja etike.

Izlaganjem »Teleologija i evolucija: Aristotel i Hans Jonas u kontekstu ekološke etike« Saša Marinović iz Zadra predstavio je osnove ideja Aristotela i Hansa Jonasa u kontekstu suvremenih filozofskih uvida, uz pokušaj njihove detekcije unutar ekološke etike. Jonasova promišljanja o evoluciji koja se mogu vezati uz njegova nastojanja da Aristotelove uvide uvrsti u filozofiju biologije kao *fundamentum inconcussum* nečega što treba postati etikom modernoga doba, etikom odgovornosti, Marinović tumači kao pokušaj objašnjavanja svijeta na način da se prirodi pristupi na paradigmatički način. Jonas, u pokušaju uvođenja pojma *telosa* u svoju filozofiju, evoluciju predstavlja kao nastojanje prirode da se ostvari na najbolji mogući način.

U izlaganju naslovljenom »Korida između tradicije i bioetike« Josip Guć iz Splita propitao je mogućnosti kritičkog shvaćanja tradicije koje bi u sebe moglo uključiti i moralni obzir spram ne-ljudskih živih bića. Pri tom mu je navedena tradicionalna manifestacija poslužila kao polazište za propitivanje navedenog problema. Nakon iznošenja bioetičkih argumenata o opravdanosti moralnog obzira spram životinja, Guć je istaknuo potrebu za shvaćanjem tradicije kao kritičkog izabiranja iz prošlosti onoga što je vrijedno nasljedovanja u sadašnjosti. Shvaćena kao puko nasljedovanje, tradicija se javlja kao zla kob.

Sesiju je zatvorio Josip Mužić iz Splita, izlaganjem »Uloga Harryja Haya u oblikovanju nove klasne borbe«. Proučavajući društveno i političko djelovanje Harryja Haya, Mužić objašnjava kako su u prvoj polovici dvadesetog stoljeća američki homoseksualci raspršeni i van zakona, sve do dolaska Haya koji, potaknut Kinseyjevom knjigom *Sexual Behavior in the Human Male*, stvara homoseksualnu organizaciju 1948. godine. Organizacija koja

se isprva nazivala *Society of Fools*, a kasnije *Mattachine Society* nastala je uz pomoć Hayevog iskustva s komunističkim djelovanjem, a dalje Mužić tvrdi kako su se jačanjem homoseksualnog pokreta radikalizirali njegovi zahtjevi. Zaključuje kako je Hay udario temelje homoseksualne politike koja je, po Mužiću, rezultirala time da predmet borbe, barem na Zapadu, nisu više prava homoseksualaca nego promjena cjelokupne društvene paradigme.

Posljednju je sesiju simpozija otvorio Bruno Ćurko iz Splita, izlaganjem »Trebali li nam Sokratova ostavština u suvremenom obrazovanju?«. Ćurko upozorava kako današnje doba, uz razvoj IT tehnologije, karakterizira i lagani, ali sigurni odmak od humanizma. Proces je to vidljiv u suvremenom formalnom obrazovanju, koje se svodi na kratkotrajno pamćenje lako dostupnih činjenica. Ćurko napominje kako Senekinu *Non scholae, sed vitae discimus* danas možemo shvatiti kao *Non vitae, sed scholae discimus*. Iako se u obrazovanju nije ostvarila ideja Johna Deweyja – učenje za mišljenje kao temeljni zadatak škole, ipak su sve snažnije struje u formalnom i neformalnom obrazovanju koje propagiraju razvoj kritičkog mišljenja kod djece i mladih. Kao jednu od najčešćih metoda Ćurko tumači Sokratsku metodu, ističući koliko je ova mediteranska dijaloška metoda uspješna u razvoju kritičkog mišljenja kod djece.

Izlaganjem »Utopija – jedan pogled« Andrej Šimić iz Zadra dekonstruirao je kolokvijalnu percepciju utopijskog fenomena kao slike idealnog društva. Šimić upozorava kako je, u iščekivanju ostvarenja savršenog mjesta, utopizam sklon nepomičnom i pasivnom interpretiranju utopijskog djelovanja, koje kao takvo predstavlja aktualizaciju, suprotnu izvornoj namjeri utopije. Šimić razlikuje utopiju od utopizma – dok prva kroz sadržaj već ozbiljen u vremenitom bitku nadaje okvir i smjer djelovanja koji se oslanja na mogućnost, potonja apstraktne ciljeve predstavlja kao apsolutno ostvarive, što, Šimić upozorava, *a priori* određuje ono što utopijska mogućnost uopće ne obećava da će ostvariti: savršenu zajednicu na zemlji.

Posljednje je izlaganje XI. *Mediterranskih korijena filozofije* održao Dino Dabro iz Splita, pod naslovom »Sekularizacija kao pretpostavka međukulturalnog dijaloga«. Dabro je upozorio kako je sekularizacija kompleksan pojam čije elemente možemo pronaći u idejama Epikura, Lockeja, Diderota, Voltaira, Spinoze i Jeffersona te ga vezuje uz modernizaciju društva – promjene koje vode iz starog sakralnog u sekularno moderno društvo. Predložio je tezu kako je separacija političkih i religijskih institucija temelj plodnog i kon-

struktivnog međukulturalnog dijaloga, potkrjepljujući tezu na primjeru Katoličke crkve. Pozitivan je učinak sekularizacije jasno vidljiv. Udaljena od države, Crkva se može posvetiti socijalnom djelovanju, što je čini privlačnijom i čistijom za zapadno društvo. Dabro se dotiče i eskalacije političko-ideoloških sukoba na globalnoj razini i problema radikalizacije islama, te naposljetku napominje kako je pogrešno smatrati kako su stupanj sekularizacije i nereligioznosti proporcionalni.

Simpozij je zaključen okruglim stolom naslovljenim »Mediterranska misao Predraga Matvejevića«, u čast nedavno preminulom »bardu Mediterana«, koji je na IV. *Mediterranskim korijenima filozofije* održao plenarno izlaganje »Kruh svjetovni i sveti na Mediteranu«. O bogatom Matvejeviću stvaralaštvu svoja su priopćenja izložili Joško Božanić, Inoslav Bešker i Mislav Kukoč. Božanić je u svom obraćanju pažnju posvetio sintaktostilematici Matvejevićeve »mediteranske trilogije« (*Mediterranski brevijar, Druga Venecija i Kruh naš*), Bešker međunarodnom odjeku ovog izuzetnog autora, a Kukoč njegovu doprinosu filozofiji Mediterana. Izlagači su istaknuli Matvejevićev holistički pristup promišljanju mediteranske kulture, kao i njegov kozmopolitski duh, koji upravo izrasta iz onog mediteranskog. Isto tako, s pravom su istaknuli prijekor hrvatskom društvu zbog zanemarivanja ovog, riječima Inoslava Beškera, »apostola hrvatske kulture«, koji je u inozemstvu mahom nailazio na divljenje, čemu svjedoči i mnoštvo prijevoda njegovih djela (sam *Mediterranski brevijar* preveden je na čak dvadeset jezika). Okrugli stol zaključio je Nikola Tadić, recitiranjem jedne od svojih pjesama koju je među ostalima posvetio i Matvejeviću. Ovaj okrugli stol označio je najbolji mogući zaključak ovogodišnjeg simpozija, koji je još jednom potvrdio svoju osebnu prirodu, pa premda nominalno filozofski, uključio je i razna znanstvena, umjetnička i kulturološka promišljanja u jedinstvenom interdisciplinarnom sklopu koji odražava svestrani mediteranski duh. Stoga je ovaj *homage* jednom od najvećih promicatelja toga duha bio najmanje što se moglo učiniti kako bismo mu odali zahvalnost na neizmjernom doprinosu promišljanju mediteranske kulture, onoga što čini jednu od ključnih sastavnica ovog simpozija.

Josip Guć
Antonio Kovačević

7. Studentski filozofski simpozij »Renesanse u filozofiji«

Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta u Osijeku i Hrvatsko filozofsko društvo organizirali su 4. i 5. svibnja 2017. godine 7. Studentski filozofski simpozij na temu »Renesanse u filozofiji«. Uoči njegova održavanja, osječki Filozofski fakultet objavio je knjižicu sažetaka, koju je uredio Hrvoje Potlimbrzović, asistent na osječkom Odsjeku za filozofiju. Ta knjižica započinje uvodnim tekstom »Obilježja filozofije tijekom razdoblja renesanse (15. i 16. stoljeće) i renesansa u misli Friedricha Nietzschea te Martina Heideggera (19. i 20. stoljeće)« (str. 9–21), koji je napisala studentica Mirjana Crnković. Knjižica sažetaka sadrži i program simpozija (str. 25–29), zatim 28 sažetaka izlaganja (str. 33–61), onda pretisak prikaza 6. Studentskog filozofskog simpozija »Filozofija u književnosti« (str. 65–71), koji je napisala Valentina Perišić, a koji je 2016. godine otisnut u časopisu *Filozofska istraživanja*, te adresar izlagača (str. 74–76).

Na simpoziju je sudjelovalo 26 studentica i studenata sa sveučilišta iz Republike Hrvatske (Osijek, Split, Zadar, Zagreb), Republike Srbije (Novi Sad) te Bosne i Hercegovine (Tuzla), kao i dvoje pozvanih predavača: Mislav Ježić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Erna Banić-Pajnić s Instituta za filozofiju u Zagrebu.

Kao što doznajemo iz uvodnog teksta Mirjane Crnković, tema simpozija počivala je na »dubokom tragu koji je renesansa ostavila na razdoblja koja su uslijedila« (str. 19). U prvom dijelu teksta Crnković je ukazala na obilježja renesanse i filozofija nastalih u tom razdoblju (15. i 16. stoljeće). U drugom dijelu uvodnika dokazala je prisutnost nekih obilježja renesanse (odnos prema tradiciji, sinkretizam, nastojanje za uspostavom nečeg novog te duhovnu i intelektualnu obnovu) u djelima dvojice suvremenih filozofa: Friedricha Nietzschea i Martina Heideggera.

Simpozij je započeo pozdravnim riječima dvojice predstavnika pokrovitelja. Prisutnima se tako najprije obratio Vladimir Šišljagić, župan Osječko-baranjske županije, a potom i Stjepan Čurčić, predsjednik Sveučilišnog studentskog zbora Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Nakon njih, prisutnima su se obratili i organizatori skupa. Pozdravne riječi prvi je uputio Davor Balić, voditelj Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, a nakon njega i Hrvoje Potlimbrzović, koordinator simpozija i predsjednik Programskog odbora. Simpozij je otvorila Loretana Farkaš, dekanica Filozofskog fakulteta u Osijeku.

Prva sesija započela je izlaganjem Marijane Josipović (Osijek). Naslov izlaganja bio je »Katolička crkva u renesansi: kriza papinstva, pad autoriteta Crkve i njihov utjecaj na renesansnu filozofsku misao«. Tom prilikom studentica je obradila one događaje iz povijesti Crkve koji su uvelike utjecali na renesansnu filozofsku misao, a koji se, prema njezinu sudu, mogu tumačiti kao materijalni uvjeti duhovne krize u renesansi. Uslijedilo je izlaganje »Određivanje neodredivog: uticaj hrišćanstva na renesansne filozofije prirode«, koje je održao Milan Potpara (Novi Sad). Od predstavnika renesansne filozofije prirode Potpara je izdvojio Nikolu Kuzanskog i Giordana Bruna. Odnos te dvojice mislilaca prema kršćanstvu odredio je ambivalentnim: obilježava ga istodoban otklon od kršćanskog autoriteta i zadržavanje kršćanskog utjecaja. Prvu sesiju zaključila je Mirjana Crnković (Osijek), koja je u izlaganju »Renesanse feminizma trećeg vala« ukazala na obilježja triju razdoblja feminističkog pokreta iz perspektive Christine Hoff Sommers. Nastojanja trećeg vala pritom je prepoznala kao obnovu ideja slobode, jednakosti i pravednosti, a koje je promovirao prvi val feminizma.

Drugu sesiju započeo je Josip Čapin (Zadar) izlaganjem »Utjecaj Machiavellijeva *Vladara* na Nietzscheovu misao«. Iz tog izlaganja doznali smo da je Machiavellijev opis idealnog vladara uvelike oblikovao neke od temeljnih Nietzscheovih koncepata (volja za moć, aristokratski moral, moral stada, etika s onu stranu dobra i zla te nadčovjek). Izlaganje naslovljeno »Filozofija politike Hasana Pruščaka« održala je Arnela Podbičanin (Tuzla). Prema njezinim spoznajama, bošnjački je renesansni mislilac Pruščak u djelu *Temelji mudrosti o uređenju svijeta* nastojao ujediniti Machiavellijevu filozofiju politike i istočnjačke vrijednosti, a Pruščakova promišljanja o političkoj i vojnoj strategiji utjecala su i na islamsku književnost. Alen Žuškić (Osijek) održao je izlaganje »Utjecaj Lockeova razumijevanja suverena na izradu američke *Deklaracije nezavisnosti* i Ustava Sjedinjenih Američkih Država«. U njemu je zaključio da su Lockeova promišljanja o suverenu i o građanskom društvu, a koja je Locke objavio u djelu *Dvije rasprave o vladi*, bila nadahnuće za izradu *Deklaracije o nezavisnosti* i Ustava SAD-a, posebice u slučajevima koji su se u tim dvama dokumentima ticali prava na život, slobode i privatnog vlasništva. Posljednje izlaganje u sesiji održao je Juraj Gerovac (Osijek). Naslovio ga je »Stavovi Vittorija Höslea o promjeni moralno-političke paradigme«. Gerovac je u izlaganju osporio Hösleovu tezu da je nacija nastala tek u 19. stoljeću, i to tako što je stavovima Tome Akvinca i Niccola

Machiavellija o državi i vladaru dokazao da korijeni nacije sežu čak u srednji vijek i u renesansu.

Potom je uslijedilo pozvano predavanje Erne Banić-Pajnić s Instituta za filozofiju u Zagrebu. U izlaganju »Hrvatski renesansni filozofi i matematika« Banić-Pajnić obradila je stavove trojice hrvatskih renesansnih platonovaca: Federika Grisogona, Frane Petrića i Pavla Skalića. Njihove stavove o ulozi i primjeni matematike odredila je kao različite od onih koje su zastupali Galileo Galilei i prirodoslovci nakon njega. Zbog toga je zaključila da trojica spomenutih hrvatskih renesansnih platonovaca pripadaju onim misliocima čiji su stavovi otvarali nove perspektive primjene matematike.

Prvo izlaganje u trećoj sesiji imala je Anamaria Brkić (Osijek). Naslov izlaganja bio je »Grisogonova promišljanja o filozofiji prirode u spisu *De pronosticis egritudinum per dies creticos*«. Studentica je naglasila da je za Grisogonovu misao bila važna astrološka medicina. To je dokazala Grisogonovim stavovima o spoznaji biti bolesti na temelju njezinih apriornih i aposteriornih uzroka te Grisogonovim stavovima o kauzalnom utjecaju supralunarne na sublunarnu regiju svijeta. Izlaganje naslovljeno »Stavovi Frane Petrića o oponašanju u pjesništvu« održala je Viktorija Šokčević (Osijek). U njemu se usmjerila na Petrićevu kritiku Aristotelova učenja o pjesništvu, pri čemu je izdvojila Petrićevu prosudbu da pjesništvo nije istinito ni svojstveno svim pjesnicima. Rezultate svojih istraživanja potom je priopćio Ivan Peović (Split) u izlaganju »Teorija i praksa: republikanska filozofija u dalmatinskim komunama«. Peović je izložio obilježja renesansne republikanske filozofije te zaključio da su neka od njih, primjerice, usmjerenje prema mješovitvoj vladi, briga za javno dobro i samovlada kao znak slobode, bili zastupljeni i u političkom sustavu Dubrovnika te Poljica. Sesiju je zaključio Marko Delić (Split) izlaganjem »Zanchijeva kritika okazionalističkog i harmonijskog poimanja odnosa duše i tijela«. U njemu je naglasio da je Zanchi osporavao okazionalističko i harmonijsko razumijevanje odnosa duše i tijela, pri čemu je smatrao da postoji mogućnost kauzalnog objašnjenja tog odnosa, a koja je u suvremenoj filozofiji poznata kao interakcionistički dualizam.

Četvrtu sesiju otvorio je Domagoj Šimić (Osijek) izlaganjem »Eseji Michela de Montaignea: o čovjekovu životu i smrti«. Nakon što je obradio Montaigneove etičke smjernice, Šimić je istaknuo da je u Montaigneovim stavovima o životu i smrti zamjetan utjecaj Ciceronove filozofije, pa zaključio da su obojica mislilaca tvrdila da su život i smrt dva

dijela čovjekove biti koja se nadopunjavaju. Tumačenja Montaigneovih promišljanja o smrti poduhvatio se i Lazar Petković (Novi Sad) u izlaganju »Montenju u povesti razumjevanja smrti«. U njemu je izdvojio posebosti Montaigneovih promišljanja o smrti u odnosu na dotadašnju tradiciju, ali i naglasio da su Montaigneovi stavovi o smrti uvelike utjecali na suvremena tanatološka promišljanja. Posljednje izlaganje u četvrtoj sesiji održao je Tomislav Kazimić (Osijek) pod naslovom »Renesansna obilježja misli Renée Descartesa«. Na primjeru Descartesova dualističkog razumijevanja čovjekova duha i tijela, a onda i na primjeru dosega njegove misli na područjima analitičke geometrije, matematike i fizike, Kazimić je ukazao na Descartesov utjecaj na znanost, kao i na etiku.

Na kraju prvog dana simpozija održano je predstavljanje publikacije *Juraj Dragišić (Georgius Benignus): život i djela*, koju su uredili Erna Banić-Pajnić, Bruno Ćurko, Mihaela Girardi-Karšulin i Ivica Martinović, a koja je otisnuta 2016. godine u izdanju Instituta za filozofiju u Zagrebu. Publikaciju su predstavili Erna Banić-Pajnić, Davor Balić i Marijana Josipović.

Drugi dan simpozija započeo je sesijom u kojoj je prvo izlaganje održala Nera Horvat (Zagreb). Naslovljena ga je »Čovjek u renesansi«. U njemu je ukazala na čovjekovu preobrazbu koja se u renesansi dogodila obnavljanjem antičkih ideala i otporom prema srednjem vijeku, a očitovala se na području filozofije, znanosti i društva. Uslijedilo je izlaganje »Obnova paradigme etičke refleksije«, koje je održao Bernard Špoljarić (Zagreb). U izlaganju je ukazano na potrebu za obnavljanjem Plotinova etičkog nauka, prema kojem se etika treba zasnivati na metafizici i na pojmu *ἔθος*. Potom je izlaganje pod naslovom »Virtuelnost realnosti« održao Stefan Elezović (Tuzla). On je upozorio na današnju redukciju u interakciji uzrokovanu tehnološkim dostignućima, koja se očituje na brojnim područjima čovjekova života, posebice na području jezika i to pojavom koju je Elezović opisao kao *jezik bez govora* i kao *pokret bez riječi*.

Uslijedilo je pozvano predavanje koje je održao Mislav Ježić (Zagreb). To predavanje bilo je naslovljeno »Renesanse u filozofiji na Zapadu i u Indiji«. U njemu je Ježić ukazao na one događaje iz povijesti europske kulture i filozofije u kojima se očitovala prisutnost obilježja ranijih razdoblja: preporod antike u humanizmu, obnova novoplatonovske struje u ranom srednjem vijeku, preporod aristotelizma u zreloj skolastici i utjecaj bizantskih učenjaka i filozofa na početak renesanse u Italiji u 15. stoljeću. Drugi dio izlaganja Ježić

je posvetio preporodima koji su se dogodili u indijskoj kulturi i filozofiji. Posebno je naglasio preporod vedizma i brahmanizma, koji se unazad dva tisućljeća događao čak nekoliko puta. Osim toga, izvijestio je o pokretanju filozofskih škola u razdoblju od 4. do 9. stoljeća, pa izdvojio nastojanja mislilaca iz 16. i 17. stoljeća koji su pisali filozofska i književna djela u kojima se očitovao procvat interesa za vedsku filozofiju, te obradio moderni preporod koji je bio potaknut zapadnim utjecajima.

Potom je uslijedilo predstavljanje monografije Mislava Ježića *Hellada i Indija. Poredbenofilozofske rasprave*, koja je otisnuta 2017. godine u izdanju Hrvatskog filozofskog društva i Školske knjige. Monografiju su predstavili Mislav Ježić i Demian Papo, asistent na osječkom Odsjeku za filozofiju.

Sljedeću sesiju otvorila je Milena Radović (Split) izlaganjem »Humeov i Popperov pristup problemu indukcije«. Radović je zamijetila da se Popperovi stavovi o problemima indukcije uvelike zasnivaju na Humeovim, ali je zaključila da je Popper ipak odbacio induktivnu metodu. Zatim je izlaganje pod naslovom »Burkeova i Paineova stajališta o slobodi i revoluciji« održala Vanessa Kupina (Osijek). U njemu je najprije izložila Burkeove stavove o revoluciji kao sredstvu čovjekova samouništenja, koje je ocijenila konzervativnim, nakon čega je ukazala na stavove radikalnog demokrata Painea, koji je smatrao da je revolucija razumno sredstvo za reformu društva. Sesiju je izlaganjem »Uloga sofista u povijesti filozofije« zaključio Ivan Vranješ (Osijek). U njemu je naveo da u razumijevanju uloge sofista u povijesti filozofije postoje dva oprečna mišljenja: sofisti su isprazni govornici neplemenitih ciljeva – sofisti su grčki prosvjetitelji.

Uslijedila je sesija u kojoj je prvo izlaganje održala Ena Mijolović (Osijek). Naslovljena je »Promjena slike svijeta od Leibniza do Schopenhauera«. Iz tog izlaganja doznali smo da se od Leibniza, koji je ovaj svijet smatrao najboljim mogućim, zatim preko Voltairea, koji je bio optimističan u pogledu boljitka svijeta, pa do Schopenhauera, koji je pak zastupao mišljenje da je ovaj svijet najgori mogući, očituje promjena slike svijeta iz optimistične u pesimističnu. Zatim je Žarko Cicović (Novi Sad) održao izlaganje »Niče protiv dijalektike: preispitivanje mogućnosti jednog dijaloga«. Od Cicovića smo doznali da u mišljenjima Georga Wilhelma Friedricha Hegela i Friedricha Nietzschea postoje suprotni, ali i istovjetni stavovi o dijalektici, posebice po pitanju afirmacije Heraklitova mišljenja i revolucionarnog odnosa prema filozofiji i logici. Istraživanja Nietzscheove misli uhvatila se i

Lana Lončar (Osijek) u izlaganju »Nietzscheova obnova čovjeka«. Studentica je ukazala na zajednička obilježja razdoblja renesanse i Nietzscheove filozofije, koja se očituju u propitivanju mogućnosti spoznaje, stvaranju vlastitih vrijednosti i probuđenoj strasti za umjetnošću.

Posljednju sesiju simpozija otvorio je Ivo Alebić (Zagreb) izlaganjem »Problem *jednoga* u filozofiji Giordana Bruna«. Alebić je tom prilikom zamijetio sličnosti između promišljanja Giordana Bruna o *svemu* kao o *jednome* te promišljanja Parmenida o tome da bitak jest, a nebitak nije. O filozofiji Giordana Bruna potom se očitovao i Aleksandar Ostojčić (Novi Sad) u izlaganju »Đordano Bruno i jezik beskonačnosti: *ars combinatorica* kao izvor saznanja i jedinstvo univerzuma«. U njemu se usmjerio na tvrdnje koje je Bruno izložio o odnosu ideje, jezika i beskonačnosti svijeta. Zaključio je da za Bruna spoznaja nije moguća putem običnog jezika, nego samo putem jezika znakova i simbola. Završno predavanje posljednje sesije održala je Anja Cmiljanović (Novi Sad). Naslovljena ga je »Renesansna naučna metoda u XVII. veku: Isak Njutn«. U njemu je ukazala na osobitosti Newtonove znanstvene metode te zaključila da je upravo Newtonova metoda bila presudna za raskid s tradicionalnim aristotelovskim razumijevanjem znanosti i znanstvene metode.

Da je tema 7. Studentskog filozofskog simpozija »Renesanse u filozofiji« bila poticajna za istraživanje, dokazuje podatak da su studenti u svojim izlaganjima obuhvatili misli oće iz razdoblja renesanse, kao i podatak da su studenti renesansna obilježja prepoznali u djelima mislilaca iz drugih razdoblja povijesti filozofije. Na kraju ističemo da za ovaj simpozij interes nisu iskazali samo studenti osječkog Sveučilišta nego i studenti iz drugih hrvatskih sveučilišnih gradova, kao i studenti iz Srbije te Bosne i Hercegovine.

Demian Papo
Hrvoje Potlimbrzović

16. Lošinjski dani bioetike

Znanstveno-kulturnu manifestaciju 16. *Lošinjski dani bioetike* organiziralo je Hrvatsko filozofsko društvo, Hrvatsko bioetičko društvo i Grad Mali Lošinj, a suorganizator je bio Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Manifestacija je održana od 14. do 17. svibnja 2017. godine na Malom Lošinjju.

Ovogodišnju *Studentsku bioetičku radionicu*, usmjerenu na temu »Pobačaj: politička tema, bioetički problem«, organiziralo je Udruženje studenata filozofije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a suorganizator bio je Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Pokrovitelji 16. *Lošinjskih dana bioetike* bili su Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Primorsko-goranska županija. Organizacijski odbor 16. *Lošinjskih dana bioetike* činili su Predsjednik odbora Ante Čović (Zagreb), Glavni tajnik Hrvoje Jurić (Zagreb), Poslovna tajnica Mira Matijević (Zagreb) i 64 člana odbora. Organizacijski tim *Studentske bioetičke radionice* činili su Luka Janeš, Roni Rengel, Lena Kuzmanović, Augustin Kvočić, Mihailo Stojanović, Kristian Peter, Ivana Kovačić i Lidija Knorr.

Dignitetno otvaranje manifestacije održano je 15. svibnja, popraćeno plenarnim predavanjem o povijesti, stanju i perspektivama bioetike u Latinskoj Americi. Predavanje je održao renomirani brazilski bioznanstvenik José Roberto Goldim, dobitnik nagrade »Fritz Jahr« za istraživanje i promociju Europske bioetike. Nakon toga, simpozij je održan u tri usporedne sesije na hrvatskom i engleskom jeziku. U formalnom smislu, simpozij je nastao s razvojem transdisciplinarnog pristupa rješavanju suvremenih problema te je svoju prisutnost u aktualnom diskursu dokazao velikim brojem sudionika i popratnih rasprava usmjerenih na recentno buknule društvene probleme. Program je bio sačinjen od 68 istraživanja, redom: José Roberto Goldim (Brazil): Bioetika u Latinskoj Americi; Azra Jaganjac (Bosna i Hercegovina), Ruken Esra Demirdöğen (Turska): Inženjerska etika; Igor Čatić (Hrvatska): Medicina sve okruženija tehnikom; Eva Jurković (Hrvatska): Njegoboti – roboti kao pomoć u skrbi za starije i nemoćne; Tara Beata Racz (Hrvatska): Hoće li sveznajući glasovi ući i u naše domove te odgajati našu djecu?; Matija Mato Škerbić (Hrvatska): Bioetička pitanja unutar etike sporta W. J. Morgana; Mislav Kukoč (Hrvatska): Bioetika na 24. Svjetskom filozofskom kongresu; Michael George (Kanada): Bioetika: upravljanje krizom ili korak prema obuhvatnoj etici?; Georgios Boutlas (Grčka): Bioetika kao »treća kultura« koja integrira prirodne i humanističke znanosti te sprečava »normativno nasilje« jednih nad drugima; Roman Paškulin (Slovenija): Epigenetika i politeizam; Luka Perušić (Hrvatska): Integrativna bioetika i pristup nošenju s radikalno suprotstavljenim perspektivama; Igor Eterović, Martina Šendula-Pavelić (Hrvatska): U potrazi za standardima bioetičkog rukovođenja; Jadranka Božić (Srbija):

Bioetički problemi u literarnom kontekstu; Vladimir Jelkić, Jelena Lacković (Hrvatska): Thoreauov *Walden* kao moguća paradigma bioetičke edukacije; Luka Janeš (Hrvatska): Aldo Leopold i metafizika šume; Mirna Petak (Hrvatska): Kanabis u arhitekturi; Josip Guć (Hrvatska): Doprinos kulturne zoologije i botanike Nikole Viskovića integrativnoj bioetici; Željko Kaluđerović (Srbija): Pitagorejska *palingenesia*; Saša Zavrtnik, Damir Žubčić (Hrvatska): Bioetički principi odnosa čovjeka i okoliša – primjer starih Hebreja; Anto Čartolovni (Hrvatska): Doprinos kršćanske etike aktualnoj interpolaciji između environmentalizma i ekomodernizma/ekopragmatizma u novoj epohi Antropocena; Antun Japundžić, Ana Jeličić (Hrvatska): Ekološka problematika u pravoslavnoj teologiji; Karel Turza (Srbija): Znanje u bioetici, napose u medicinskim aspektima bioetike; Leonard Volarić Horvat, Lovro Furjanić (Hrvatska): Pascalova otimačina i umjetna inteligencija; Vanja Borš (Hrvatska): Nietzsche: perspektivist ili pluriperspektivist?; Elena Michalakou (Grčka): Ljudi i ne-ljudske životinje: problematika utemeljenja pravâ i učinkovite obrane pravno nesposobnih; Julija Erhardt (Hrvatska): Pokusne životinje danas: dokle smo došli s alternativama?; Ivana Čović (Austrija): Utjelovljeni um u kontekstu integrativne bioetike; Eva D. Bahovec (Slovenija): Ženska tijela između biopolitike i bioetike; Ivana Zagorac (Hrvatska): Koncept ranjivosti u utjecajnim bioetičkim dokumentima; Marija Selak (Hrvatska): informirani pristanak kao znak kraja (liječničkog) autoriteta; Francesca Zaccaron (Italija): Što je liječenje za pružatelja zdravstvene skrbi? Nastajući subjekt kao dinamično jedinstvo; Zoran Todorović, Dragana Protić (Srbija): Autonomija pacijenta u razvoju lijekova i farmakoterapiji; Josip Markotić (Hrvatska): Bioetički aspekti komodifikacije ljudskog tijela u kontekstu primjene novih tehnologija u ljudskoj reprodukciji; Danijela De Micheli Vitturi (Hrvatska): Strah od rađanja; Martin Ilić (Hrvatska): Reprodukcijsko kloniranje čovjeka: problem duhovne duše; Marina Katinić (Hrvatska): Etička raščlamba odluke Ustavnoga suda Republike Hrvatske o ocjeni ustavnosti Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece; Dragana Denić (Srbija): Eutanazija – raskrsnica ili labirint?; Iva Šokičić (Hrvatska): Eutanazija – pravo na život i smrt kao slobodan izbor; Suzana Vuletić, Silvana Karačić, Gordana Pelčić (Hrvatska): Hetero/auto/nomija u kontekstu (samo)determinizma bioloških oporuka; Samir Beglerović, Orhan Jašić (Bosna i Hercegovina): Eutanazija i njeno razumijevanje u tradiciji bosanskoher-

cegovačkih muslimanskih religijskih autora; Marija Brdarević, Ivna Kocijan (Hrvatska): Bioetičke dvojbe medicinskih sestara o dobrotvoljnoj eutanaziji; Ajnija Omanić, Amer Ovčina (Bosna i Hercegovina), Hajrunisa Čubro (Sjedinjene Američke Države): Crtnice iz života i etička pravila ponašanja zdravstvenih radnika Klinike Mayo, s posebnim osvrtom na rad medicinskih sestara u Bolnici svete Marije u Rochesteru; Sonja Kalauz, Marijana Neuberg (Hrvatska): Bioetička dimenzija teorija sestrinstva; Velimir Terzić, Marija Terzić (Hrvatska): Kateterizacija mokraćnog mjehura – dileme liječnika i pacijenta; Srećko Gajović (Hrvatska), Anna Lydia Svalastog (Norveška): Krajolici znanja – linearni i nelinearni prijenos znanja u digitalnom društvu; Anna Lydia Svalastog (Norveška): Snalaženje u krajolicima znanja i etika; Andrej Bogatinski (Makedonija): Etički problemi povezani s *Internetom stvari*; Denis Kos, Lidija Knorr (Hrvatska): Koncept gledišta u području organizacije znanja; Toni Pustovrh (Slovenija): Znanstvena suradnja sa samoorganiziranim i alternativnim istraživačkim prostorima: bioetika suradnje između (bio)hakerskih »uradi sam« prostora i javnih istraživačkih institucija; Chris Agee (Ujedinjeno Kraljevstvo): Suvremeni značaj Huberta Butlera (1900.–1991.); Sabina V. Paneva (Sjedinjene Američke Države): Etička promišljanja na razmeđu kolektivnog sjećanja, osobne traume i nastave povijesti: poučavanje i učenje o genocidu; Sven Hočevar-Potokar (Slovenija): Nobelova nagrada za fiziologiju ili medicinu tijekom vremena i najveće etičke kontroverze; Ana Švogor Šipek, Siniša Opić, Tomislav Krznar (Hrvatska): Prisutnost bioetičkih tema u programima učiteljskih i odgojiteljskih studija; Marina Katinić, Damir Velički, Tomislav Krznar (Hrvatska): Poznavanje bioetičke problematike u populaciji studenata/ica učiteljskih studija; Ana Maskalan, Silvia Rogošić (Hrvatska): Feministička bioetika i moralno gađenje; Damir Žubčić (Hrvatska): Zašto trebamo učiti o odnosu prema životinjama; Goran Sunajko (Hrvatska): *Homo economicus* kao bioetički problem u analizi Raja Patela; Marko Kos (Hrvatska): Drugi – nakon istine; Nikolina Čavar (Hrvatska): Kako zaustaviti moderno ropstvo?; Anita Lunić (Hrvatska): Što bioetika može reći o izbjeglicama i imigrantima? Argumentacija i kritika Petera Singera; Mario Jašić, Senad Ćeman (Bosna i Hercegovina): Zabrana nošenja hidžaba u europskom konvencijskom pravu; Teodora Not (Hrvatska): Međusektorska suradnja – standard povezivanja i suradnje u rehabilitaciji djece s teškoćama u razvoju; Mario Bebek, Marija Brdarević (Hrvatska): Autonomija oso-

ba s invaliditetom i bioetika; Marko Marinić (Hrvatska): Osobe s invaliditetom i seksualnost – kakve veze ima jedno s drugim?; Amer Ovčina, Sebija Izetbegović, Jasna Bajraktarević (Bosna i Hercegovina): Organizacijske promjene u zdravstvu i etičke dileme; Robert Doričić (Hrvatska): Bioetički standardi u svjetlu javnozdravstvene (bio)etike; Maja Miloš (Hrvatska): Sadržaj i implementacija bioetičkih standarda – stavovi predstavnika lokalnih zajednica (Mali Lošinj, Bakar, Kršan); te Aleksandar Racz, Antonio Badurina (Hrvatska): Bioetički, ekološki i ekonomski pristup analizi strategija razvoja golf-turizma u Hrvatskoj na primjeru projekata »Punta Križa« i »Baštijunski Brig«.

Međunarodna *Studentska bioetička radionica* »Pobačaj: politička tema, bioetički problem« bila je trinaesta po redu radionica organizirana u sklopu glavnog programa. Tijekom tri dana sudjelovalo je više od pedeset studenata iz različitih znanstvenih grana sa Sveučilišta u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku, Novom Sadu, Nišu i Skopju tijekom tri dana. Uz radionicu kao najvažniji popratni program, još su tri značajnija događaja organizirana u sklopu programa manifestacije: »Predstavljanje recentnih bioetičkih izdanja«, tijekom čega je bilo predstavljeno dvadeset i jedno novo izdanje (devet knjiga i dvanaest časopisa) iz Hrvatske, Francuske i Srbije; zatim »Bioetički café« na temu »Život u poeziji: smrt, gubitak i žalovanje«, čija je okosnica bilo čitanje iz knjige *Gotovo ništa* (Sarajevo: Buybook, 2011) uz razgovor s pjesnikom Chrisom Agejem, irskim pjesnikom, esejistom i urednikom časopisa *Irish Literary*, i Hrvojem Jurićem; te okrugli stol na temu »Životinjski životi i ljudski zakoni«, čiji su gosti izlagači bili Hrvoje Jurić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), Tatjana Zajec (Dumovec sklonište za nezbrinute životinje grada Zagreba) i Julija Erhardt (Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu). Raspravljalo se o načinima na koji su prava regulirana, principu odnosa životinja–životinja, animalističkoj teoriji i praksi u Hrvatskoj te o aktualnim promjenama u zakonu o lovu i zaštiti životinja.

Zaključno, ovogodišnja manifestacija ponovno je potvrdila svoju probitačnu relevantnost brojem i kvalitetom održanih predavanja, ispitanih tema i organiziranih događanja, stoga se za narednu godinu može očekivati daljnji uspon manifestacije.

Lidija Knorr

Simpozij »Politika i bioetika: odnos i svrha u suvremenom društvu«

Simpozij »Politika i bioetika: odnos i svrha u suvremenom društvu« održan je 18. svibnja 2017. godine na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu u organizaciji Studentskog zbora Fakulteta. Namjera ovog skupa bila je promotriti odnos između dvije kompleksne znanosti koje u kontekstu etike i biotehnologije nastoje riješiti pitanja napretka u biomedicinskim i kliničkim istraživanjima.

Simpozij se odvijao u tri sesije. U prvoj je sesiji svoje teme predstavilo troje pozvanih izlagača, a u drugoj je sesiji izlagalo četvero studenata. Treća sesija simpozija bila je zamišljena kao plenarna rasprava. Pozdravnu riječ imali su Dalibor Renić, Provincijal Hrvatske pokrajine Družbe Isusove i bivši prodekan Fakulteta filozofije i religijskih znanosti te Petra Horvatić, predsjednica Studentskog zbora toga Fakulteta. Simpozij je vodio i moderirao Hrvoje Vargić.

Uvodno izlaganje imala je Marta Dajana Carti koja je govorila o bioetičkim dilemama biopolitike, naglašavajući kako biopolitika treba voditi računa o biološkoj, socijalnoj i ekonomskoj dimenziji osobe te u svrhu promicanja osobe u cijelosti tražiti humanija rješenja za kompleksna bioetička pitanja današnjice.

U drugom je izlaganju bilo govora o integrativnoj bioetici koju je predstavio Luka Janeš s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Tematizirajući sam pojam i zadaću integrativne bioetike, autor je ukazao na njezinu slojevitost, interdisciplinarnost i pluriperspektivnost, koja prije svega slovi kao mjesto otvorenog dijaloga u svrhu pružanja orijentacije i iznalaženja rješenja za kompleksna bioetička pitanja čovječanstva.

Posljednje izlaganje u prvom krugu imao je Luka Perušić, također s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na temu *destrucije*, odnosno sustavne destrukcije dijaloga. Autor smatra da je globalni proces demokratizacije zapravo pseudodemokracija koja društvu nameće ideje potpuno suprotne onoj vladavine naroda, kojoj je svojstveno njegovanje dijaloga. Ono što se na globalnoj razini događa je umrežavanje slično-mišljenika, a ne dijalog, što se očituje i u znanosti. Iz toga autor zaključuje da dijalog nije ni razgovor ni razmjena mišljenja, na utvrđivanje stavova, nego dijalog jedino ima smisla kao prelaženje preko toga, uvjetovano usvajanjem Drugosti kao Jastva.

Drugi krug izlaganja započeo je student biologije i filozofije Luka Poslon govoreći o problemima surogat majčinstva danas. Ističući kako medicinski postupci surogatstva nose niz štetnih posljedica po majku i dijete te smatrajući kako zamjena trudnoće krši neka

osnovna ljudska prava, autor promatra uvjete i kriterije pod kojima je surogatstvo u nekim zemljama legalizirano i daje određene argumente zašto smatra da se ne bi trebalo nastaviti s tom praksom.

Potom je uslijedilo izlaganje na temu *trans-trendera* u kojem je autorica, studentica filozofije Andrea Tomurađ, oslanjajući se na rad američkog psihologa Jordana B. Petersona, navela određene poteškoće i negativne posljedice koje proizlaze iz zahtjeva transrodnih osoba da se u zakon uvede korištenje »preferiranih zamjenica«, čije bi se kršenje smatralo kršenjem ljudskih prava spomenutih osoba.

Zatim je moderator dao riječ pretposljednem izlagaču, Domagoju Dananiću, studentu prava koji je govorio na temu bioetike i ljudskog dostojanstva u praksi Europskog suda za ljudska prava. Autor tematizira ulogu Suda za ljudska prava, institucije u okviru Vijeća Europe, u čijoj je nadležnosti donošenje odluka također o raznim pitanjima s područja bioetike. Cilj je izlaganja bio pokazati kako praksa Suda utječe na razvoj prava država članica Vijeća Europe.

Posljednje predavanje održao je David Martić, student filozofije, na temu »Tehnika kao čovjekova ekspanzija«. Autor je izlaganjem htio pokazati kako je otkriće tehnike utjecalo na čovjeka kao biće te kako je postepenim razvojem tehnike čovjek započeo ovladavati okolinom i mijenjati svoju prirodu. U tom kontekstu tehnika nije nešto moralno dobro ili loše, nego je to čovjekov odnos spram tehnike taj koji određuje je li čin moralan, odnosno nemoralan.

Simpozij je završio panel diskusijom u kojoj su slušatelji imali priliku postaviti pitanje izlagačima u svrhu razumijevanja problema o kojima se raspravljalo. Obzirom na važnost i plodotvornost ovakvih susreta, vrijedi nastaviti s organizacijom ovoga skupa.

Petra Horvatić

Godišnji simpozij Instituta za filozofiju »Hrvatska filozofija i znanost: jučer, danas, sutra 3«

U konferencijskoj dvorani Instituta za filozofiju održan je 25. i 26. svibnja 2017. godine treći godišnji simpozij *Hrvatska filozofija i znanost: jučer, danas, sutra* u organizaciji sedam članova Instituta akademskog ranga od doktora znanosti naviše. Izlaganja su bila položena u dvočlane, odnosno tročlane blokove, pri čemu je svakom izlaganju bilo osigurano dvadeset minuta, isto koliko je bilo osigurano

za raspravu na kraju bloka – svakom izlagачu u raspravi bi tako idealno pripala trećina vremena izlaganja da otkloni nejasnoće i pomogne razumijevanju problema koji iznosi, a eventualni problem zaboravljanja premisa ranijih izlagачa kod postavljanja pitanja – jer je rasprava postavljena na kraj bloka, a ne na kraj pojedinog izlaganja – nije bio primjetan i svatko je zaista imao priliku braniti izloženi postav.

Nakon uvodnih riječi, usud prvog jutarnjeg izlaganja na sebe je preuzeo akademik Nenad Trinajstić temom »Moje doktorandice i doktorandi iz matematičke kemije«. Izlaganje je potaknuto širim projektom koji financira Hrvatska zaklada za znanost, a radi se o hrvatskoj znanosti u europskom kontekstu kroz povijest. Akademik je nabrojao svoje doktorande (13) i predstavio suradnje koje je s njima ostvario, kontekste u kojima su se suradnje odvijale i načine na koje su se održavale.

Sljedeći je izlagao Bojan Marotti s Odsjeka za filozofiju znanosti Zavoda za povijest i filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Izložio je tehničke potankosti kod analize sačuvanih tekstova Markovićeve etike, kao veličine papira, načina pisanja koje sugerira autorstvo ili prijepis, numeriranja stranica i sl. Jedan od ciljeva bio je odmaknuti se od redukcije Markovića djela na estetiku, pokazujući kako je on u važnom smislu mislio i etiku.

Nakon Marottija, katedru je preuzela djelatnica Antropološkog centra Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Snježana Paušek-Badždar temom »Emilij Laszowski o alkemiji«. Izlaganje je također potaknuto širim projektom u kojem je sudjelovao i akademik Nenad Trinajstić. Paušek-Badždar je predstavila motive koji sugeriraju interes za alkemiju u opšurnim dnevničkim zapisima ovog velikog povjesničara, poput zapisa o eksperimentu s »grčkom vatrom«. Nakon izlaganja koje je dokazalo da su i Hrvati, barem jedan od njih, mislili alkemijski, uslijedila je prva pauza.

Dubravka Ivšić Majić i Trpimir Ivšić izlaganje su imenovali »Kemijski nazivi u latinsko-hrvatskim rječnicima 16. do 19. stoljeća«. Cilj izlaganja nije bio samo arhivski nego i komparativni jer su izlagачi htjeli ujedno promatrati diskurzivni status kemije i opće znanje o kemiji na prostorima na kojima su rječnici nastajali, povratno preko načina na koji su se pojmovi u rječnike uvodili. Tako su, primjerice, uspoređivali rječnike različitih hrvatskih pokrajina.

Draženko Tomić s Učiteljskog fakulteta u Zagrebu izložio je biopoetiku Mire Jurkića, odnosno atmosferu koja ga je oblikovala u estetičara i etičara izvjesnog tipa – tako primijenivši Jurkićev analitički princip njemu usuprot. Također, apstrahirao je filozofske

motive iz djela navedenog autora i način na koji se oni preklapaju s fabulom, ali ne u smislu suprotstavljanja. Atmosfera je učinjena pogodnom za novu pauzu. Nakon dva bloka izlaganja, odnosno nakon druge pauze, slijedila su dva predstavljanja knjiga, nakon kojih je opet planiran izlagачki blok. Najavljeni su akademik Nenad Trinajstić i njegova knjiga *Život u znanosti, uspomene iz nepovrata* te Snježana Paušek-Badždar i njena knjiga *Hrvatski alkemičari tijekom stoljeća*.

O knjizi *Život u znanosti, uspomene iz nepovrata* kratki uvodni govor održala je Snježana Paušek-Badždar. Predstavila je autora, akademika Nenada Trinajstića, te knjigu kao sažetak autorovog cjelokupnog akademskog i znanstvenog djelovanja. Nakon uvodnih riječi doktorice Paušek-Badždar izlaganje je nastavio akademik Trinajstić koji je svojim izlaganjem razložio dijelove knjige, te uz razlaganje prepričao i nekoliko anegdota kojima je namjeravao življe prikazati situacije u kojima su nastali određeni dijelovi njegovog autobiografskog djela. Također je napomenuo kako je autor više od 550 znanstvenih radova i 16 knjiga, da je naveden kao najcitiraniji hrvatski autor na području kemije i sl. Njegova djela su citirana, kako kaže, 18 697 puta. Samo njegova najpoznatija knjiga *Chemical Graph Theory* je, s 2460 citata, najcitiranija knjiga hrvatskog autora. Akademik Trinajstić naglasio je kako mu je namjera bila pisati knjigu o znanosti u Hrvatskoj u proteklih 50 godina te se u svojem izlaganju prisjetio mnogo svojih kolega, učitelja i učenika. Sve je ove iznimne brojke i činjenice akademik Trinajstić spominjao sa skromnošću, uz prisjećanje i anegdote.

Uslijedilo je predstavljanje knjige Snježane Paušek-Badždar *Hrvatski alkemičari tijekom stoljeća* o kojoj je najprije kratko govorio akademik Trinajstić u nastavku svojeg vlastitog izlaganja. Kratko je predstavio autoricu i temu te potom odmah predao riječ autorici, koja je otvorila izlaganje informacijom kako je knjiga *Hrvatski alkemičari tijekom stoljeća* prva knjiga posvećena do tad neistraženim hrvatskim alkemičarima. Knjiga vrednuje i opisuje doprinos hrvatskih alkemičara u europskom kontekstu. Autorica je također napomenula zanimljivo istraživanje i čitanje starih spisa koji govore o djelovanju alkemičara te zaključuje kako su bili nezaobilazni stvaratelji europske civilizacije. Smatrala je važnim napomenuti kako su alkemičari odigrali važnu ulogu u razvoju znanosti zbog spekulacija i težnji k eksperimentu. Recenzentica knjige Erna Banić-Pajnić istaknula je veze alkemije i filozofije jer da su alkemičari smatrali sebe filozofima, tragajući za kamenom mudraca – *lapis philosophorum*. Autorica je završila s naglaskom na tešku prohodnost tekstova al-

kemičara, zbog koje pri susretu s takvim tekstovima – obiluju alegorijama i mističnim govorom – moramo biti interpretativno oprezni. Marija Buzov iz Hrvatskog društva za proučavanje antičkih mozaika predstavila je temu »Počeci znanstveno-istraživačkog rada na području arheologije«. Buzov je predstavila začetke arheološkog interesa u Hrvatskoj i preko njih postavila pitanje o utjecaju pronalazaka u širem kulturnom i znanstvenom gibanju. Nasuprot ovom suptilnom širenju utjecaja pronalazaka stoji kasnija institucionalizacija arheologije u muzejima i na Sveučilištu. Hrvatska, s podacima koje je predstavila Buzov, nije zaostajala za europskim razvojem arheologije, nego mu je išla u korak.

Ivan Bekavac Basić imenovao je izlaganje »Jedna marksističko-lenjinistička, odnosno staljinistička kritika filozofske misli u staroj Jugoslaviji«. Unutar izlaganja Basić je analizirao raspravu »Reakcionarna filozofija stare Jugoslavije« (1948.) autora Dušana Nedeljkovića. U svojoj raspravi Nedeljković je napao filozofe koji su bili, prema njegovu mišljenju, orijentirani nacionalistički, poput Dvornikovića i Bazale. Basić je raskrio elemente kritike upućene kroz spis hrvatskim i srpskim filozofima s pozicije staljinističke interpretacije Marxa i Lenjina koju je njegovao Nedeljković.

Zadnji blok prvog dana simpozija otvorio je Bruno Ćurko s temom »Hrvatski renesansni filozofi u dvama djelima iz 21. stoljeća«. Izlaganje je, kao i prva dva s otvaranja simpozija, nadahnuto projektom koji istražuje hrvatsku znanost u europskom kontekstu između 12. i 20. stoljeća. Ćurko je izložio tekstove koji spominju hrvatske filozofe Franu Petrića i Marka Antuna de Dominisa, te njihov znanstveno-filozofski doprinos općem korpusu znanja. Tekstovi koje je izložio novijeg su datuma, a kreću se od enciklopedija do posebnih tematskih članaka koji spominju navedene hrvatske autore.

Zadnje izlaganje dana pripalo je Ivi Kurelac s Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Kurelac je izložila temu »Historiografski rad Fausta Vrančića i nova povijesna vrela o njegovom životu: uz 400. obljetnicu smrti«. Tema je obuhvatila neke njegove opskurnije, neobjavljene, rukopisne tekstove, poput rukopisa »Illyrica historia« i povijesno-polemičkog spisa »De Slowinis seu Sarmatis« (iz 1606. godine). Uz predstavljanje manje poznatih fragmenata njegovog historiografskog rada, Kurelac je predstavila neke momente njegova života, kao i njegovu oporuku, ne bi li tako približila životu ovog velikog hrvatskog stvaraoca znanja. Dan je zatvoren raspravom po završetku zadnjeg bloka izlaganja.

U petak, 26. svibnja, prvi prijepodnevi blok izlaganja otvorila je Željka Metesi Deronjić

temom »Profesorska djelatnost Ivane Rossi, prve doktorice filozofije u Hrvatskoj« unutar koje je predstavila zapise koje je ova filozofkinja i znanstvenica (doktorirala 1916. temom »Osnovne misli filozofije Henria Bergsona«) činila uz rad u Kraljevskoj ženskoj realnoj gimnaziji, tako ostavljajući trag iskustva koje je prolazila kao žena u »muškom svijetu«. Izlaganje je također rezultat istraživanja u sklopu projekta o hrvatskoj znanosti u europskom kontekstu.

Izlaganje »Razvoj povijesti znanosti od početka 20. stoljeća do danas kroz kemiju i medicinu« održali su Martin Kuhar i Vanja Flegar, oboje djelatnici Zavoda za povijest i filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. U izlaganju je predstavljena geneza diskursa o povijesti znanosti te njegova kasnija institucionalizacija (što potvrđuje i duga tradicija zavoda kojega su sami izlagači djelatnici). Postavljen je zahtjev za širenjem utjecaja povijesti znanosti, primjerice, unutar sveučilišnih programa, ne bi li se time omogućilo dublje razumijevanje okoliša koji doprinosi pojavljivanju određenih tipova znanja. Izlaganje je također potaknuto većim projektom o povijesti hrvatske znanosti u europskom kontekstu.

Zadnji blok drugog dana godišnjeg simpozija Instituta bio je četveročlan, odnosno obuhvaćao je četiri izlaganja i to redom ono Mihaele Girardi-Karšulin, Natali Hrbud, Erne Banić-Pajnić i združeno izlaganje Ane Vraneše, Bernardine Petrović, Petre Korać i Mirjane Pavlice.

Prvo izlaganje nosilo je ime »Raguseiuseovo tumačenje predmeta prirodne filozofije i konsekvencije koje iz toga proizlaze za znanost o nebu«. U ovom izlaganju autorica je htjela pokazati kako autor kojega je uzela u razmatranje tumači Aristotelov tekst »O nebu« smještajući ga ne u prirodnu znanost – kako je tradicionalno smatrano – nego u matematiku. Do razrade predmeta Karšulin je dolazila polako, prvo predstavljajući problem tumačenja pojma analogije u različitim Aristotelovim tekstovima. Izlaganje je također inspirirano širim projektom u kojemu je sudjelovala većina izlagača simpozija.

Natali Hrbud s Filozofskog fakulteta Družbe Isusove izložila je svoj rad na praćenju imena Ivana Damašćanskog u djelima Nikole Vitova Gučetića, kao i razloga zbog kojega se ovo ime nalazi u Gučetićevim djelima – ortodoksnost u praćenju zahtjeva svoje Crkve.

Erna Banić-Pajnić s Instituta za filozofiju u Zagrebu predstavila je rad također inspiriran istraživanjem hrvatske znanosti u širem kontekstu razvitka europskog znanstvenog pogona. Banić-Pajnić ističe kako je *Timej* Platonovo djelo s najširom recepcijom u hrvatskoj filozofiji, a poseban osvrt učinila je s obzirom

na recepciju *Timeja* u djelima Frane Petrića i Hermana Dalmatina. Posredstvom recepcije kod navedenih autora istaknula je dihotomiju dvije vrste platonizma, srednjovjekovnu i renesansnu jer vidi autore idealnim predstavnicima sukobljenih epohalnih tumačenja Platona.

Zadnje predavanje naziva »Rječotvorni i semantički opis odnosnih pridjeva genski, genetski, genetički u hrvatskome genetičkom nazivlju« održala je predstavnica inače skupnog rada kojemu su pridonijele dvije djelatnice Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, djelatnica Ministarstva kulture Republike Hrvatske i djelatnica Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Ove su četiri znanstvenice predstavile svoju muku s određivanjem jasnih granica odnosnih pridjeva navedenih u naslovu. S obzirom na navedene poteškoće, bilo bi izuzetno zahvalno u projektu uključiti barem jednu osobu s iskustvom u filozofiji, ne bi li razmršili nepotrebno umršene čvorove koji sprječavaju napredovanje nekim problemima niže razrsvitosti. Genski bi u tom slučaju nosilo značenje onoga što se odnosi na gibanje, strukturu i međudjelovanje gena, genetski ono što ima svoj izvor u određenim genskim procesima, dok je genetički ono što se odnosi na znanost genetike ili na analogiju s genima.

Simpozij je prošao u ugodnoj i intimnoj atmosferi zainteresiranih znanstvenika s plodonosnim pitanjima u raspravama i mnogo obrađenih tema.

David Levatić
Roni Rengel

Znanstveno-stručni skup **»NeuroetiKA: između bioetike i neuroznanosti«**

U Karlovcu je 9. lipnja 2017. održan znanstveno-stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem »NeuroetiKA: između bioetike i neuroznanosti«. Uz Opću bolnicu Karlovac kao domaćina, skup su zajednički organizirali Medicinski fakultet i Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci, Dokumentacijsko-istraživački centar za europsku bioetiku »Fritz Jahr« Sveučilišta u Rijeci, Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Veleučilište u Karlovcu te Hrvatski liječnički zbor, podružnica Karlovac.

U novom karlovačkom »prostoru ekologije, znanosti i turizma« – kongresnoj dvorani

Slatkovodnog akvarija Karlovac »Aquatika«, pedesetak aktivnih sudionika iz Hrvatske i inozemstva prezentiralo je dvadeset i tri pojedinačna izlaganja kojima su tijekom cijelog dana ispreplitana promišljanja različitih struka, disciplina i perspektiva o izazovima koji stoje pred bazičnim i kliničkim neuroznanstvenim istraživanjima, jednako kao i u dijagnostičko-terapijskim konceptima, odnosima i pristupima svih koji se dotiču funkcije živčanog sustava u najširem smislu tog pojma. Tako je po prvi puta na ovim prostorima i na ovaj način dan doprinos razvoju bioetičke misli.

Znanstveni program Skupa bio je podijeljen u dvije sekcije. Prvu je otvorio Zoran Todurović s prikazom udžbenika *Neuroetika*, nakon kojeg je uslijedilo predavanje Ervina Jančića i Cvitanovića o razvojnom kontekstu neuroetike. Temu »Neuroetika: etimologijska i epistemologijska kritika nove (?) discipline« prezentirao je Amir Muzur, dok je o etici neuroznanosti i neuroznanosti etike govorila Julija Erhardt. Martina Šendula Pavelić i Igor Eterović predstavili su rad »Mozak čini razliku – etičko rukovođenje u neuroznanosti kroz prizmu bioetike«, nakon kojih su Maja Ploh i Severina Popov govorile o eksperimentalnim dokazima neuroplastičnosti u službi neurorehabilitacije: etička i istraživačka pitanja. Igor Salopek istaknuo je psihijatriju u zajednici kao primjer bioetike u praksi s prikazom nizozemskog modela, dok su Josipa Rožman i Anamaria Ožura razmatrale etičke aspekte psihijatrijskog sestrinstva u zajednici. »Njegoboti – roboti kao pomoć u skrbi za starije i nemoćne« bila je tema prezentacije Eve Jurković. Sesiju su zaključili svojim izlaganjem Josip Žunić, Petar Mišković i Mirjana Lončarić-Katušin na temu »Bioetika, neuroetika i neuroznanost u intenzivnoj medicini opće bolnice«, te Karolina Vižintin i Roberta Kok Petrak, promišljajući je li sestrińska etika dio bioetike ili zasebna disciplina.

Po odmoru i razgledu karlovačke »Aquatike«, drugu sekciju otvaraju Eduard Pavlović i Vesna Pešić s radom »Izvjесni stavovi spram shizofrenih i epileptoidnih bolesnika glede obnašanja nekoliko značajnih radno-životnih uloga«. Uslijedilo je predavanje Vanje Pranjić, Ivane Španić i Anamarije Novačić Cindrić o stavovima i iskustvima srednjoškola o osobama s duševnim smetnjama. »Možemo li bolje?« pitale su se Željka Cindrić i Ines Galetić Žagar, dok su o sumnji na zlostavljanje djece u obitelji prezentirale Iva Dumančić, Ivana Babić i Stjepka Popović. O nasilju izazvanim traumama glave u djece govorili su Damir Čačić i Marin Marinović, nakon kojih su temu »Informirani pristanak akutnih kirurških pacijenata« obradili Ivan

Frketić, Želimir Korać, te Hrvojkina Stipetić. O etičnosti odbijanja genetičkog testiranja za Huntingtonovu bolest promišljali su Leonarda Latin, Kristina Kampać i David Bonifačić, pri čemu su isti autori prikazali i temu »Etičnost kontraindikacije tromboličke terapije kod moždanog udara«. Martina Špehar Pizent, u koautorstvu s Valentinom Bakin, obradile su etičke dileme medicinske sestre u neurologiji. »Etika ili moral kao nit vodilja medicinskoj sestri u kliničkim istraživanjima« bio je naslov predavanja Zvonke Bobinac, dok je Iva Sorta-Bilajac Turina, povezala mentalno zdravlje i javnozdravstveni pogled. Bogati znanstveni program Skupa završio je raspravom svih sudionika kojoj je prethodilo posljednje predavanje Gorana Arbanasa o etičkim pitanjima u forenzičkoj psihijatriji.

Na kraju, nadajući se profiliranju Karlovca – grada susreta i mjesta u kojem neuroetika živi svo ovo vrijeme, jednako kao i razvoju Opće bolnice Karlovac u konstruktivnoj suradnji s akademskom zajednicom, krajnji nam je cilj bio sasvim pragmatičan – unaprijeđenje kvalitete medicinske skrbi i zdravlja naših sugrađana te zajedničkim novim iskoracima u gradnji boljeg svijeta u kojem živimo!

Igor Salopek
Ervin Jančić

Prvi studentski simpozij u Novom Sadu »Summa studiorum philosophiae«

Posljednjeg vikenda mjeseca lipnja Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu organizirao je prvu studentsku konferenciju *Summa Studiorum Philosophiae* pod naslovom »Nasleđe idealizma«. Konferencija je održana 24. i 25. lipnja 2017. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu, a u planu je objavljivanje zbornika radova. Konferencija je okupila šesnaest studenata i studentica iz Srbije i Hrvatske s četiri sveučilišta: Novi Sad, Zagreb, Niš i Beograd. Pored studenata, na konferenciji su plenarna predavanja održali Luka Perušić, asistent i doktorand na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Luka Janeš, doktorand na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i tajnik Sveučilišnog centra za integrativnu bioetiku Sveučilišta u Zagrebu te Dušan Mi-

lenković, asistent na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Nišu.

Konferenciju je pozdravnim riječima otvorio Dragan Prole, redovni profesor i pročelnik Odsjeka za filozofiju u Novom Sadu. Uslijedilo je uvodno predavanje Dušana Milenkovića na temu »Lessing i idealizam« unutar kojeg je, oslanjajući se na Lessingov spis *Laocoon*, problematizirao određenje Lessinga kao *filozofa umjetnosti, estetičara* ili pak *kritičara* te ga nastojao postaviti u povijesni kontekst, to jest, s jedne strane, u vezu s Baumgartenom i, s druge strane, Immanuelom Kantom. Autor je nastojao obrazložiti Lessingovu poziciju da ono lijepo u općem smislu te riječi, estetski vrijedno, nije stvar samoga predmeta, nego akta koji čini subjekt spoznaje.

Nakon uvodnog predavanja, prvu sesiju skupa otvorila je Ružica Milić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Beogradu s izlaganjem »Platon: Dvostruki odnos čovjeka prema Bogu«, oslanjajući se na Platonove dijaloge *Državnik* i *Ion*, iz kojih tumači dvije pozicije čovjeka spram boga, *aktivnu* i *pasivnu* poziciju. Drugo izlaganje prve sesije održala je Hristina Banić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu na temu »Prikaz shvatanja i značaja samosvesti u filozofiji Dekarta i Fihte«. Autorica u svom izlaganju komparira temeljne filozofske postavke ova dva mislioca, to jest komparira pozicije samosvijesti unutar ove dvije filozofije te uspostavljanje njihove povijesno-filozofske veze kroz motiv *slobode*. Treće izlaganje održao je David Menčik s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu na temu »Mit o pećini i edukacija danas«. Izlagač se kritički osvrnuo na edukaciju, oslanjajući se na poznati Platonov mit iz *Države*, te je pokušavao odgovoriti na pitanje suvremenog obrazovanja kao razvijanja kritičkog stava i ličnosti individue. Posljednje izlaganje prve sesije održao je Aleksandar Ostojić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu, na temu »Fih-te, Niče i Kalikleova pleonexia«. Autor je u izlaganju povlačio paralele između Platona, Fichtea i Nietzschea, koristeći se metaforom *bureta* iz Platonovog dijaloga *Gorgija* te povezujući je s Fichteovim pojmom djelotvorne radnje i Nietzscheovim poimanjem života. Poslije ovih izlaganja uslijedila je intenzivna polusatna diskusija.

Drugu sesiju otvorio je Bernard Špoljarić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Svojim se izlaganjem »Pretenzije i dosezi idealističkog mišljenja«, s pozicije aktivne i zdrave skepse, kritički ponio prema idealističkom mišljenju kao *apsolutnom mišljenju apsoluta samog*, postavljajući pitanje o opravdanju ovakvih filozofskih početaka. Sljedeće izlaganje održao je Aleksa Čupić s

Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Beogradu. Svojim izlaganjem »Da li nas Kvajnovno shvaćanje ontološkog obavezivanja vodi u prihvatanje postojanja apstraktnih entiteta« htio je skicirati Quineove pozicije spram *idealizma* (povijesno, u smislu manje-više svega prije pozitivističkog projekta) te zaključiti na Quineovo nužno prihvaćanje bar nekih apstraktnih entiteta. Posljednje, treće izlaganje druge sesije održali su Ivana Pušnik i Nikica Marović s Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Svojim izlaganjem »Transplantacija glave« postavili su pitanje o tome što ukoliko poduhvat talijanskog neurokirurga Canavere uspije ostaje nakon transplantacije glave osobe *a* na tijelo donatora osobe *b*. Uslijedila je intenzivna diskusija u kojoj su se suočavali stavovi o pozicijama nekih tradicionalnih mislilaca, odnosu tradicije i suvremenih refleksija tradicije te se iskazao velik interes za problematiku transplantacije glave, kako iz medicinsko-biološko-genetičkih razloga, tako i iz perspektive *filozofije duha* i (bio)etike.

Drugi dan konferencije počeo je plenarnim predavanjima Luke Janeša i Luke Perušića. Luka Janeš svojim je izlaganjem »Putanje psihe – od idealizma do integrativne bioetike« prikazao povijesni pregled pojma *psihe* te iznio kritički stav spram farmako-industrije, njezinog otupljivanja i usporavanja čovjekove psihe psihijatrijskim medikamentima. Smatra da je korištenje medikamentata češće negacija moći psihe, a ne pomoćno sredstvo za psihu. Istaknuo je potrebu za uvođenjem *integrativne bioetike* koja bi predstavljala regulatorni princip razumijevanja te kritike suvremenih *praksi spram života*, između ostalog i medicinskih/psihijatrijskih. Luka Perušić izložio je »Naslijeđe idealizma u projektnoj strukturi integrativne bioetike«. Unutar izlaganja Perušić je nastojao ukazati na to što je integrativna bioetika i gdje se korijeni projekta integrativne bioetike nalaze. Budući da se korijeni integrativne bioetike nalaze u njemačkoj klasičnoj filozofiji, njena struktura je u značajnoj mjeri obilježena tom misaonom cjelinom. Perušić je ukazao na povijest i važnost zagrebačke *praxis filozofije* za integrativnu bioetiku, na *filozofiju* kao prvi princip unutar projekta integrativne bioetike, označio je *bioetiku* u ovom projektu kao europsku bioetiku, te je pored teorijske dimenzije koja je *istraživačka* i *informacijska* ukazao na praktičku dimenziju integrativne bioetike, koja je *primijenjena*, *aktivistička* i *osobna*.

Prva sesija drugog dana počela je izlaganjem Mihaila Stojanovića s Odsjeka za filozofiju Sveučilišta u Nišu pod nazivom »O problemu autentičnosti filozofskog pitanja«. Unutar izlaganja autor je nastojao iznijeti razlike iz-

među filozofskog i (prirodno)znanstvenog ili nekog drugog postavljanja pitanja o štostvu nekog predmeta, zaključivši da je nagon ono filozofsko autentično u ovom pitanju i napor samog duha usmjeren k spoznaji uzrokovan je/izrođen iz *unutrašnje refleksije*. Drugo izlaganje održali su Petar Srdanović i Aleksandar Jevremović s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Beogradu na temu »Kolingvudova idealistička estetika«. U izlaganju su autori skicirali osnove Collingwoodove estetike te se kritički osvrnuli na problem njegovog razumijevanja umjetnosti kao *onoga nematerijalnog (izražavanje emocija koje je umjetnik spoznao stvarajući)*. Ukazali su na težinu refleksije pozicije onoga koji usvaja umjetnost, to jest problem refleksije *umjetnosti* koja bi bila posrednik između umjetnika i promatrača. Potom je izlaganje održala Desanka Nedović s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu na temu »Idea, Ideology and Corporeality«. Autorica je nastojala istražiti odnos između ideja u najširem smislu te riječi te materijalnih predmeta (ideoloških, unutar društvenih i unutardržavnih) u kojima se te ideje manifestiraju, želeći time ukazati na primat ideje kao pokretača stvaranja i pokretanja zajednice u nekom ideološkom pravcu. Posljednje izlaganje prve sesije drugoga dana skupa održao je Lazar Petković s Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Naslov njegovog izlaganja glasio je »Badju i idealizam«, a nastojao je ukazati na Badiouov ontološki koncept te zaključiti na plodnost tog koncepta poradi recepcije prethodnih *idealističkih sistema* poput Platonova i Hegelova. Uslijedila je produktivna diskusija u kojoj je sudjelovao veliki broj prisutnih.

Posljednju sesiju otvorila je Anja Cmiljanović s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu, s izlaganjem pod nazivom »Dekartova ideja cogito sum kao garant istinitog saznanja«. U svom izlaganju autorica je nastojala obuhvatiti i obrazložiti misaoni put početka Descartesove filozofije te koju poziciju ima pojam *Boga* u Descartesovim *Meditacijama*, kako bi došla do zaključka da je samo *cogito* u njegovom sistemu dovoljan razlog jasne i razgovijetne spoznaje, dok *Bog* predstavlja garant istinitosti spoznaje nakon same spoznaje. Iduće izlaganje održala je Julijana Spasić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Beogradu na temu »Evolucionistička metaetika«. Autorica je nastojala ukazati na suvremene (meta)etičke tendencije, kao što je evolucijska etika, odnos tih tendencija spram tradicionalnih, *idealistički ukorijenjenih etika* te je zaključila na nedostatnost jedne takve pozicije, koja bi moralne fenomene reflektirala s primarno jedne biologističke pozicije. Posljednje izlaganje skupa održala je Ana Li-

pij s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Beogradu na temu »Problemi svesti u savremenoj filozofiji duha«. Autorica je izlaganje počela osnovnim, tradicionalnim, idealističkim problemom odnosa duše i tijela te se osvrnula na to s pozicije suvremene filozofije duha. Koristeći se misaonim eksperimentima poput eksperimenta *kineske sobe*, ukazala je na to da čak i suvremena nastojanja pomirenja idealnog (misli) i materijalnog (tijela, mozga) ovu dihotomiju nisu pomirili. Posljednja diskusija je bila naročito intenzivna. Preispitivale su se teorijske koncepcije analitičke filozofske struje, susretala su se mišljenja koja potiču iz gotovo u-osnovu-suprotstavljenih škola i filozofskih osnova te je svako naučio ponešto od »drugog tabora filozofske misli«.

Završnu pozdravnu riječ održala je Una Popović, docentica na Odsjeku za filozofiju Sveučilišta u Novom Sadu i zamjenica pročelnika Odsjeka, osvrnuvši se na tijek i razvoj čitave konferencije te je izrazila zahvalnost za ovakav odaziv i pozitivnu atmosferu s obzirom na to da je riječ o prvoj studentskoj filozofskoj konferenciji organiziranoj od strane Odsjeka za filozofiju Sveučilišta u Novom Sadu.

Milan Potpara

Susret Varaždinskog filozofskog kruga

Varaždinski filozofski krug (VFK) Hrvatskog filozofskog društva nakon duge pauze nanovo je pokrenut u ožujku 2017. godine. Nakon prvoga susreta, aktivnosti VFK nastavljene su s organizacijom gostujućeg predavanja Hotimira Burgera, održanoga 30. lipnja 2017. u varaždinskoj Prvoj gimnaziji. Upravo je gostovanje Burgera i simbolički označilo revitalizaciju varaždinskih filozofskih aktivnosti, s obzirom na to da je bilo najavljeno još 1995. godine, no nikada se nije održalo radi prestanka aktivnosti ove podružnice.

Na molbu organizatora, Burger je prvi dio svoga predavanja posvetio prikazu razmatranja teme čovjeka kod autora povezanog s Filozofskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu. Tako je naveo da se implicitna filozofska antropologija može prepoznati u radovima Alberta Bazale (kroz njegovu ideju o »čovjeku kao zadatku«) kao i u radovima Pavla Vuk-Pavlovića. Vladimir Filipović preveo je Schelerov *Položaj čovjeka u kozmosu*, što je bio prvi prijevod klasičnog filozofsko-antro-

pologijskog teksta na našim prostorima. Vanja Sutlić u svoju je knjigu *Bit i suvremenost* uključio i poglavlje o biti čovjeka i njegovom otuđenju u građanskome svijetu. Danilo Pejović oduševljavao je studente svojim vrlo poticajnim predavanjima u kojima je tematizirao ključne autore iz filozofske antropologije. U pregledu su posebno istaknuti doprinosi *praxis* filozofije u kojoj je čovjek središnje pitanje. Sam Burger svoj rad u tome području otpočeo je razmatranjima Kanta i problema antropologije, dok se u knjizi *Subjekt i subjektivnost* (1990.) teme čovjeka dotiče i s drugih pozicija. Posebno se važnim za razvoj filozofske antropologije na našem području pokazalo pokretanje biblioteke »Homo absconditus« unutar koje je objavljeno više vrijednih prijevoda i autorskih djela. Više od dva desetljeća održavani su i susreti u Međusveučilišnom centru u Dubrovniku (IUC) na teme iz filozofske antropologije.

Drugi dio predavanja bio je posvećen uvodnim razmatranjima teme kojom se Burger intenzivno bavi, a to je pojam *odnos*. Jedna od teza koju nastoji dokazati jest da je odnos kao odnos bitna dimenzija onog ljudskog. Diskusija o pojmu odnosa traje od Platona i Aristotela, a nastavlja se u srednjemu vijeku i renesansi. Od suvremenih autora ističu su Kierkegaard (filozofija egzistencije, napose djelo *Bolest na smrt*), Marx (historizirana antropologija i filozofija prakse), Plessner (teza o ekscentričnoj pozicionalnosti, a pogotovo analize suspenzije ljudske odnošajnosti kako ih poduzima na primjeru smijeha i plača u istoimenoj studiji) i Cassirer (kroz svoju filozofiju simboličkih formi). Posebno zanimanje publike izazvalo je moguće tumačenje o tome zašto su se baš ova četvorica filozofa zainteresirala za temu odnosa i dali doprinose koji su umnogome oblikovali aktualna razmatranja. Prema riječima predavača, prilično je vjerojatno da su bili motivirani istovjetnim biografskim momentom; svi su, naime, u nekom trenutku svoga života bili izbjeglice. Današnje rasprave uglavnom se vode oko pitanja je li odnos nešto osebično ili relativno, a ne zanemaruje se niti uloga koju emocije imaju u definiranju mnogih odnosa. Navedene teme pobliže su razmotrene u posljednjoj objavljenoj knjizi Hotimira Burgera *Ljudsko odnošenje: studije o relacijskoj antropologiji* (Nakladni zavod Globus, Zagreb 2014.), a uskoro bismo mogli očekivati i njegovu novu knjigu.

Zaključno valja reći da je predavanje izazvalo pozornost publike kojoj, čini se, nedostaje »pravih« filozofskih sadržaja pa je i nastavak susreta Varaždinskog filozofskog kruga obilježilo planiranje budućih aktivnosti.

Ivana Zagorac

XX. studijski tjedan i konferencija »Znanost i religija«

Dvadeseta u nizu duhovno-znanstvena manifestacija »Znanost i religija«, koncipirana u dva dijela, studijski tjedan i konferenciju, održana je u gradu Trogiru (na otoku Čiovu) od 28. kolovoza do 2. rujna 2017. godine. Organizatori studijskog tjedna (28.–31. kolovoza) i konferencije (1.–2. rujna) bili su Hrvatska dominikanska provincija u suradnji sa Znanstvenim centrom izvrsnosti za integrativnu bioetiku (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu), Ian Ramsey centrom za znanost i religiju (Sveučilište u Oxfordu), Faraday institutom za znanost i religiju (Sveučilište u Cambridgeu), Emmy Noether grupom (Ruhrsko sveučilište u Bochumu), Institutom za filozofiju (Sveučilište u Varšavi) i Humane Philosophy projektom. Od predstavnika ovih organizacijskih tijela vrijedi istaknuti Srečka Koraliju (Hrvatska dominikanska provincija), Mariju Selak (Sveučilište u Zagrebu), Mikolaja Ślawkowski-Rodea (Sveučilište u Varšavi), Benedikta Paula Göckea (Sveučilište u Bochumu) te Ralpa Weira (Sveučilište u Cambridgeu). Studijski tjedan okupio je gotovo 40 sudionika i govornika iz Hrvatske, Ujedinjenog Kraljevstva, Francuske, Poljske, Njemačke, Bosne i Hercegovine i Irana, a svi su svoj doprinos dali i u konferencijskom dijelu u kojem su, osim sudionika studijskog tjedna, predavanja održali Stephen Priest (Filozofski fakultet, Sveučilište u Oxfordu) i Keith Fox (Sveučilište u Southamptonu). Događaj je popratila i Hrvatska radiotelevizija, a svi sudionici bili su pozvani i na orguljaški koncert koji je izveden u trogirskoj katedrali sv. Lovre u izvedbi maestra Alena Kopunovića Legetina, u čast dvadesete godišnjice ovog projekta.

Studijski tjedan započeo je u prijepodnevnim satima ponedjeljka 28. kolovoza, pozdravnim i uvodnim riječima Srečka Koralije, koji je sudionicima ukratko predstavio projekt te plan i program predstojećeg tjedna. Srečko Koralija posebno se osvrnuo na šarolikost grupe, koju su sačinjavali filozofi, teolozi, fizičari, biokemičari i pripadnici ostalih znanstvenokulturnih pristupa ovoj tematici, a s obzirom na šarolikost grupe u pogledu zemalja iz kojih sudionici dolaze, kao službeni jezici najavljeni su hrvatski i engleski; s time da vrijedi napomenuti kako se za sporazumijevanje pobrinuo i prevoditelj, tako da su sudionici, zahvaljujući osiguranom sustavu mikrofona i slušalica, imali mogućnost odabira na kojem jeziku će slušati sugovornike. Studijski tjedan sastojao se od deset predavanja koja su održali pet profesora, između koji su se izmjenjivali blokovi diskusija i radionica u prvom redu

namijenjenim studentima, koji su na taj način dobili priliku za izlaganje svojih zapažanja i postavljanja prethodno artikuliranih pitanja na temelju saslušanih predavanja. Konferencija se sastojala od petnaest predavanja u klasičnom obliku blokova izlaganja poslije kojih bi uslijedilo vrijeme za diskusiju. Što se same teme tiče, uvodno je bilo dovoljno istaknuti kako su znanost i religija neupitno dvije okosnice civilizacije, pa je samim time nagoviještena važnost ovakvog skupa koji okuplja i dovodi u interakciju dva, na prvi pogled različita diskursa.

Prvog dana studijskog tjedna Benedikt Paul Göcke održao je dva predavanja; prvo na temu »Što je znanost, što je religija?«. Uveo je pojam *svjetonazora* u diskurs, koji se prepoznaje kao esencijalna karakteristika po kojoj su naizgled različite religije kategorički »iste«, dok ih u drugom redu veže *objava* kao spoznajna metoda. Teologija pritom predstavlja svaku refleksiju ideologije koja se javlja u određenom religijskom svjetonazoru, upravo iz razloga što se usvaja preko objave, a ako objava dolazi od boga, onda je izučavanje i ispitivanje onog što proistječe iz toga teologija. Što se znanosti i njene esencijalne karakteristike tiče, istaknuo je kako su i prirodne i društvene znanosti po tome znanosti što predstavljaju *ljudsku intelektualnu aktivnost*. Drugo Göckeovo predavanje nosilo je naslov »Zbog čega bi znanost i religija mogle biti u sukobu?«. Pri čemu je, u osnovi, kao ono što bi jednoj od ovih strana dalo legitimitet prednosti, stajalo pitanje, je li moguće minimum primjene metode na stvarnost, na sustavan i smislen način? U ovom djelu kao ključan koncept isticao se pojam *pred-znanstvenog* (ili bolje, kako već u početnoj dispoziciji ne bi isključili religiju) *pred-teoretskog-iskustva-stvarnosti*. Pitanje koje se kroz ova predavanja posebno izdvojilo može se sažeti na način: je li uopće potrebno dovoditi znanost i religiju u vezu na način usporedbe i primjenjivosti, s obzirom na metodološke distinkcije, te nije li legitimnije uvesti pitanje znanosti, odnosno znanstvene i konfesionalne teologije? Poanta jedne i druge strane pokušaj je dubljeg shvaćanja stvarnosti, od onog koje nam je dostupno putem pukog doživljaja.

Drugi dan studijskog tjedna otvorio je Ralph Weir (Sveučilište u Cambridgeu) predavanjima »Znanost i duša« i »Znanost i čuda«. Oba predavanja po svojoj predmetnosti ticala su se problema *nadnaravnog*, koje uvodi religija. U nizu događanja, moglo se primijetiti kako predavanja predstavljaju jedan cjelovit tijek. Tako su se akumulirale ideje, terminologija i zaključci, pa je i u ovim predavanjima bilo sadržano ono što je prethodno artikulirano u pojmu *pred-teoretskog-iskustva-stvarnosti*,

prvenstveno po pitanju duše, koja se kao *nurtanje sebstvo* upravo otkriva na ovaj *predteoretski* način; što je u većoj mjeri i većeg intenziteta slučaj kod djece. Znanost se pak po pitanju duše drži tri stava: prvi stav izražava kako dokaza za postojanje duše nema, drugi stav uzdiže neurobiologiju koja je svojim otkrićima smijenila koncept duše, a treći stav sažima se u kauzalitetu fizikalnosti kojemu nije potrebno ono ne-fizikalno. Što se znanosti i čuda tiče, istaknuta je Humeova definicija koja glasi: »Čuda su narušavanja prirodnih zakonitosti.« Odnosno, iz religijske perspektive, možemo reći kako su čuda ono što razbija prirodni okvir stvari uslijed božanske intervencije.

Mikołaj Ślawkowski-Rode započeo je istog dana svoje prvo predavanje na temu »Znanost i Bog I«, a da bi cjelovitost dao početkom sljedećeg dana predavanjem »Znanost i Bog II«. Ślawkowski-Rode započeo je teorijom »velikog praska«, uvodeći čovjeka kao jedino svjesno biće koje se pojavljuje u razvoju kozmičke situacije. U ovom smo predavanju imali prilike čuti klasičan problem uzročnosti kojemu se priječi beskonačan regres uzroka. Iznesen je i Swinburneov kozmološki argument po kojemu je vjerojatnije da ima boga, nego da ga nema. Problem beskonačnog regresa uzroka pokušao se razriješiti iracionalnim konceptom »osobnog uzroka« koji ne potrebuje legitimitet prethodnog uzroka. Prema riječima Ślawkowski-Rodea, stroga i egzaktna znanost može baratati dovoljnim brojem dokaza da bi na princip izvela ideju svijeta (kozmosa) kao kauzalne mašinerije i može se pozvati na pragmatizam kauzalnosti po pitanju opstanka, no ni jedan od ovih argumenata nije dovoljan da izbací moralni argument koji je »najjači«. Ova predavanja potaknula su diskusije o konceptu uzročnosti pri čemu se izostavljenim činilo shvaćanje ontološkog i utoliko hipotetskog kauzaliteta, nasuprot izloženom, kronološkom, »apsolutnom« kauzalitetu.

Sljedeća dva predavanja pripala su Samuelu Hughesu (Sveučilište u Cambridgeu), koja su također predstavljala dva dijela jednakonaslovljenog koncepta: »Evolucija i religija I i II«. Ova predavanja ponovo su otvorila pitanja kauzalnosti, u nekim drugim segmentima, poglavito evolucijskim, po pitanju kojih su prezentirane moguće i postojeće argumentacijske strane. Osnovna distinkcija ticala se onoga što se može zvati ateističkim evoluzionizmom i striktnim kreacionizmom. Izvedeni su koncepti *opće božanske intervencije* i *posebne božanske intervencije*, odnosno sile koja bi postavila kauzalne veze kao principe i zakone i prepustila stvari da se odvija svojim tijekom, ili one sile koja bi utjecala na razvoj

dogadaja. Istom linijom izvedeni su argumenti po pitanju problema moralnog realizma.

Četvrti dan studijskog tjedna pripao je predavanjima Marije Selak (Sveučilišta u Zagrebu), koja su tematizirala »Religijske i znanstvene pristupe – što im je zajedničko?« i »Metafizičku pozadinu ideje ljudskog napretka«. Oba predavanja prezentirana su iz perspektive filozofije povijesti, s naglaskom na znanstvenom, odnosno religijskom pogledu. Klasični i nezaobilazni momenti su povijesni tijek shvaćen kao cikličan u antičkoj koncepciji, teleološki, odnosno eshatološki iz judeo-kršćanske perspektive i koncept vječnog napretka, odnosno progresivistički koncept, koji dominira u sekularnom znanstvenom diskursu. Nakon predavanja, uslijedile su bogate diskusije, a s obzirom na to da se radilo o kraju studijskog tjedna ova je diskusija, kao svojevrsan rezime, pokrivala sva predavanja koja su bila na repertoaru ova četiri dana.

Petak, 1. rujna, označio je početak *Konferencije*, također naslovljene »Znanost i religija«, koju je nakon pozdravnih riječi Srećka Koraliće otvorio Benedict Paul Göcke, produbljujući tezu predavanja koje smo imali priliku čuti ranije toga tjedna s izlaganjem: »Narav znanstvene aktivnosti« Uslijedilo je ponovno tematiziranje problema kauzaliteta (koji se doista činio središnjim problemom ovog tjedna) izlaganjem Igora Murata (Sveučilište u Zagrebu) na temu: »Znanost, omniscijentnost i slobodna volja«. Izlaganje je bilo slobodnijeg stila, ali posebno provokativno u smislu izazivanja aktivnosti slušača, a s osnovnom tezom-pitanjem: »Jeste li se ikada zapitali kuda idu izgubljene prilike?«, čime je zatvoren i prvi blok predavanja. Uslijedila su izlaganja Ryszarda Tuoraea (Sveučilište u Varšavi) »Je li znanost pobijedila ideju jedinstva svijesti?« i Marca Belliona (Katoličko sveučilište u Lilleu), koji je problem kauzalnosti pokušao doskočiti tezom kako bog djeluje na granicama, a rezultat je događaj svijeta. Blok je zaključila Zahra Fayyaz s teheranskog tehnološkog sveučilišta, izlaganjem: »Rješavanje kompatibilnosti posebnog božanskog djelovanja s zakonima prirode prema islamskoj perspektivi«. Sljedeći blok izlaganja otvorila je Marija Selak (Sveučilište u Zagrebu) temom »Antropo-ontologija vs. teo-ontologija: zamjenjuje li transhumanizam religiju ili ju nadilazi?«, koje je otvorilo pitanje, može li čovjek pobjeći metafizici i je li čovjek doista dovršen proizvod pa da imamo govoriti o pojmu transhumanizma. Julian Bakula (Sveučilište u Varšavi) prezentirao je jednu perspektivu iz povijesti filozofije temom »Friedrich Schlegelov doprinos diskusiji o odnosu između znanosti, filozofije i teologije«. Blok je zatvorio Filip Martin Svibovec (Sveučilište

u Zagrebu), izlaganjem »Uništenje meta-fizikalnog: N. Berdjajev i metafizika povijesti«, u kojem su iznijete perspektive antropocentrizma okrenutog pitanju sebe i teologije, ili teocentrizma s općim pitanjem, gdje ide povijest, kao i one sukoba utopije i eshatologije.

Plenarno predavanje prvoga dana pripalo je Stephenu Priestu (Sveučilište u Oxfordu), naslovljeno »Kozmička pitanja«. Imali smo prilike čuti kako filozofija nema jedan predmet, pa ni jednu metodu kao znanost. Razdvojene su dvije vrste problema koje se ne mogu riješiti znanošću bez teoloških pretpostavki, a to su s jedne strane, *subjektivni* problemi a s druge strane, *objektivni* problemi. Prvi nastaju zbog perspektive postojanja kao vlastitog postojanja, dok drugi nastaju neovisno o subjektivitetu. Nužnost prve vrste je subjektivitet kao filter recepcije, dok bi druga vrsta pitala o općenitosti postojanja; što je biti, a što ne biti? Samo *bivanje* nije primjetno, kao što ni fizikalni objekt nije bivanje niti nositelj bivanja, nego čisto bivanje sve više liči na *božansko bivanje*, pa čak i na izjednačivost pojma *bivanja* i pojma *boga*. Naputak koji je iznesen ovim predavanjem može se sažeti kako je jedini način za ozbiljno bavljenje filozofskim pitanjima, ozbiljno uzimanje teoloških odgovora.

Dana 2. rujna, drugog i završnog dana konferencije, ali i cjelokupnog događanja, otvorio je Keith Fox (Faraday institut, Cambridge) s temom kojoj je pripala čast drugog velikog predavanja: »Evolucija i ljudska genetika«, kojim je u potankosti razložena problematika evolucije s obzirom na otkrića u području genetike. Moglo bi se reći da je ovo predavanje predstavljalo prirodoznanstveni aspekt konferencije. Nakon pauze uslijedio je blok predavanja koji je otvorio Samuel Hughes (Sveučilište u Cambridgeu), temom: »Igranje Boga: biologija dobrobiti i etika apokalipse« u kojemu su izloženi utilitaristički argumenti, pitanje sreće u životinji i igranja boga. Kraj ovog bloka pripao je Pavlu Mijoviću (Sveučilište u Sarajevu) koji je izložio: »Ponovni pregled problema um-tijelo. Ne-linearna paradigma«. Posljednji blok predavanja otvorio je Ralph Weir (Sveučilište u Cambridgeu) koji je namjesto predviđene teme »Znanost i nestale osobe« odlučio izmijeniti koncept i izložiti temeljne okosnice znanstvenog, odnosno religijskog diskursa, prikazujući kako je aplicirana metodologija znanosti, koja se čini strogom, tek arbitrarna, i kako religijski diskurs nipošto ne treba marginalizirati na osnovu bavljenja pojmovima koji su sa stajališta empirizma diskutabilni. Završno izlaganje cijelog skupa pripalo je Macieju Zurawskom (Sveučilište u Varšavi) i temi »Inteligencija stvari: kvantni splet i panteizam«, kojim je

simbolično konferencija zaključena i usmjerena k najnovijim znanstvenim tendencijama i projektima.

Nakon završne diskusije uslijedile su i pozdravne riječi Srećka Koralije. O cjelokupnom događanju može se zaključiti samo kako je riječ o izvanrednom projektu kakvih nema mnogo, ponajprije stoga što su u razgovor postavljene dvije, naizgled oprečne i nepomirljive strane, ali ovim događanjem potvrđuje se kako je to tek predrasuda i kako znanstvenici, filozofi i teolozi mogu međusobno približiti diskurse, a studentsku suradnju između mladih dominikanaca i studenata filozofsko-znanstvenih fakulteta posebno treba pohvaliti s obzirom na to da bi se na tim prilikama upravo mogao sazdati svijet tolerancije, otvorenosti i suradnje pri bavljenju onim temama koje su za čovjeka od najvećeg značaja.

Bernard Špoljarić

Ljetna škola Bioetika u kontekstu IV: »Filozofija i znanosti o životu u dijalogu. Teorijska i praktična pitanja«

Međunarodna bioetička ljetna škola pod skupnim nazivom *Bioetika u kontekstu (Bioethics in Context)* održala se od 4. do 10. rujna 2017. po četvrti put, ove godine u Kitenu (Bugarska). Organizaciju su predvodili Filozofski fakultet Sveučilišta u Sofiji »Sv. Kliment Ohridski« i Institut za filozofiju FernUniverziteta u Hagenu, u suradnji sa sveučilištima u Zagrebu, Solunu, Kreti i Linzu, te s Akademijom za političko obrazovanje u Tutzingu. Ovogodišnja ljetna škola bila je posvećena nekima od ključnih problema u formiranju bioetičke metodologije, u kojoj filozofija i znanosti o životu sačinjavaju ključne elemente, kao i propitivanju načina na koje možemo prilaziti rješavanju konkretnih praktičnih pitanja. Kako sam naslov izražava, dijalog se tu javlja kao nezaobilazna i samorazumljiva pretpostavka.

Prvi dan započeo je uvodnim riječima, kojima su Dimitar Denkov, dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Sofiji, i Thomas Sören Hoffmann, voditelj projekta *Bioetika u kontekstu*, postavili konture za promišljanja i rasprave koji su uslijedili.

Thomas Sören Hoffman (Hagen, Njemačka) u predavanju je naslovljenom »Philosophy of Nature – Natural Sciences – Life Sciences:

Some General Remarks on Different Ways of the Conceptualization of the Natural with Special Regard to an Integrative Bioethics« naglasio neke ključne probleme u pristupu integrativne bioetike. Kod njega se ne radi samo o problemu usklađivanja različitih metodologija njegovih različitih sastavnica nego i o njihovom različitom razumijevanju nekih osnovnih pojmova, kakav je onaj prirode, odnosno prirodnosti.

Uslijedilo je predavanje Valentine Kaneve (Sofija, Bugarska) naslovljeno »Scientific Experiments and the Ethics of Medical Research«. Ono se koncentriralo na moralne implikacije eksperimentiranja na ljudskim bićima u biomedicinskim istraživanjima. Problemi biomedicinskog istraživanja, istaknula je Kaneva, ne ostaju samo unutar zidova klinika i laboratorija, nego bitno utječu i na društveni život. Ovi problemi dodatno su razrađeni na radionici »Medical Research with Human Participants« koju je Kaneva vodila idućeg dana.

Studentska izlaganja na kraju prvog dana održali su Luka Perušić i Josip Guć sa Sveučilišta u Zagrebu, zajedno sa studentima iz Njemačke, Bugarske i Austrije: Christofom Schäferom, Kristijanom Hristovom, Margaritom Gabrovskom i Dominikom Harrerom.

Predavanja idućeg dana otvorila je Stavroula Tsinorema (Kreta, Grčka). Ona je u izlaganju naslovljenom »Animality, Humanity, Personality. Some Reflections on the Ethics of Life Sciences« istaknula neadekvatnost reduktivnog pristupa u propitivanju navedenih pojmova. U sklopu kritike redukcionizma, dovela je u pitanje i neke naturalističke teorije kakve su one Dennetove i de Wahlove. Tsinorama je nakon predavanja održala i radionicu koja se izravno nastavila na njega, pod naslovom »Ethics of Life Sciences«.

Predavanje pod nazivom »Potentiality in Biology and Ethics« održao je Stilian Yotov (Sofija, Bugarska), u kojem je pružio objašnjenja za različita tumačenja potencijalnosti, od klasičnog Aristotelova do nekih suvremenih tumačenja. Ustvrdio je da posjedovanje identiteta čini nužan uvjet posjedovanja potencijalnosti. Yotov se pritom osvrnuo i na problem ontološkog statusa embrija, a upravo se to pitanje, najčešće u kontekstu rasprave o abortusu, pokazuje kao ono gdje promišljanje o potencijalnosti najčešće zadobiva svoje mjesto.

Sljedeći dan predavanja otvorio je Dimitar Denkov (Sofija, Bugarska) izlaganjem naslovljenim »The Bioethical Hypothesis in Kant's Anthropology and Geography«. U njemu je pokušao promišljati koncept bioetike u kantijanskoj verziji, imajući na umu utjecaj

koji su na Kanta imali principi Newtonove fizike. Denkov je u svoje predavanje uključio i crtice Kantova promišljanja o izvanzemaljskom životu, često smatrana za ništa više od kurioziteta, te je u njima nalazio osnovne forme bioetičkog svjetonazora.

Predavanje pod naslovom »Moral Enhancement and the Issue of Autonomy« održala je Eleni Kalokairinou (Solun, Grčka). Njen osvrt na argumente Juliana Savulescu o moralnom poboljšanju putem genetičke tehnologije otvorio je mnoga pitanja: Što bi se točno poboljšavalo moralnim poboljšanjem?; Kako takav zahtjev stoji spram autonomije djelatnika?; Kakav koncept moraliteta stoji iza Savulescuove ideje moralno ispravnog ponašanja? Kalokairiou je branila tezu da je tu riječ o psihološkom konceptu autonomije i moraliteta, a u konačnici je dovela u pitanje sam smisao ideje moralnog poboljšanja kakvu zagovara Savulescu.

Idući je dan ljetne škole otvoren predavanjem Hrvoja Jurića (Zagreb, Hrvatska) pod naslovom »Cloning: Historical or Futurological Issue?«, u kojem je problem kloniranja sagledan s više različitih aspekata. Osim samog činjeničnog prikaza tehnoloških mogućnosti kloniranja, Jurić je u razmatranje ove teme uveo perspektivu javnog mnijenja, kao i znanstvene fantastike, koja izražava nade i strahove po tom pitanju. Preko heuristike straha, formulirane u misli Hansa Jonasa, Jurić je došao do propitivanja mjesta filozofije između znanosti i znanstvene fantastike, kao i do filozofsko povijesnih pitanja vezanih uz navedeni problem. Rasprava o kloniranju nastavila se na radionici pod Jurićevim vodstvom, naslovljenoj »Human Cloning: Ethical Issues«.

Uslijedilo je predavanje Marcusa Knaupa (Hagen, Njemačka) pod naslovom »Naturally 'NATURAL'? Redefining and Re-creating the Natural«. Pojam prirode i prirodnoga, kako je prije naglasio i Hoffmann, bremenit je značenjima, pa od tu i ovakav, pomalo ekstravagantan naslov predavanja. Knaup je istaknuo da kod pojma prirodnoga nije samo riječ o deskriptivnim konotacijama, nego i onim normativnim. Još se veća pomutnja javlja s pokušajima prevladavanja prirodnog putem tehnologije, odnosno pretvaranja prirodnog u stvoreno. U tom pogledu Knaup se nastavio i na temu kloniranja, vezanu i uz pitanje transhumanizma.

Na kraju dana studentske su referate održali Marko Kos i Luka Janeš sa Sveučilišta u Zagrebu, kao i studenti iz Grčke, Bugarske i Njemačke: Aristotelis Ioannis Paschalidis, Lydia Kondova, Danka Radjenović i André Marx.

Prvo predavanje posljednjeg dana ljetne škole imao je Christo Todorov (Sofija, Bugarska) pod naslovom »Organ and Tissue Donation – Help or Trade?«. Todorov je ovo pitanje razmotrio na temelju različitih uvida u problem donacije organa i tkiva, koji se često suviše površno sagledava. Naime, donacija se često sagledava u idiličnom svjetlu kao nesebična pomoć nesretnicima, međutim ona ponekad poprima i formu trgovanja, što otvara neke od najozbiljnijih bioetičkih problema.

Usljedila je sesija studentskih izlaganja, u kojoj je svoj referat izložila Lidija Knorr sa Sveučilišta u Zagrebu, zajedno s kolegama iz Grčke, Bugarske i Njemačke: Evom Delivogiatzi, Staurosom Konstantopoulosom, Aglayom Denkovom, Janom Freialdenhove- nom i Tobiasom Bauerom.

Predavanje naslovljeno »Big Data in Health Care – A Problem for Bioethics?« održali su Michael Spieker (Tuzing, Njemačka) i Ludwig Krüger (Hagen, Njemačka). Iako problem »velikih količina podataka« (eng. Big Data) naizgled nije bioetički relevantan, Spieker i Krüger su pokušali pokazati ne samo da ta predodžba ne stoji nego i da bioetika može pripomoći u formiranju metodološkog okvira za raspravu o ovom pitanju. Svoju su pažnju ograničili na propitivanje navedenog problema u okviru medicine, odnosno zdravstvene skrbi.

Simpozij su zaključili Hoffmann i Kaneva, sumirajući iznesenu problematiku i ističući doprinose njenom daljnjem promišljanju pružene na ovoj ljetnoj školi.

Cjelokupni događaj u jednom je bitnom dijelu izvršio svoju zadaću. Naime, izlaganja i aktivnosti na ljetnoj školi pružili su neke odgovore, ili barem upute za nalaženje odgovora, o određenju ključnim pojmovima s čijim se redefiniranjem bioetika danas susreće pred prijetnjama tehnološkog razvitka. Također, u živoj raspravi o nekim konkretnim pitanjima iskristalizirali su se mnogi načelni problemi, ali su neki od njih i osvjetljeni. Doprinijelo se i daljnjem razvitku bioetičke metodologije. Pri svim ovim pitanjima filozofska refleksija čini ključan i nezaobilazan dio, stoga je brojčana prevlast filozofa na ovom događaju bila od velike vrijednosti. Međutim, ova će se vrijednost vrlo lako istopiti ako se ne napravi korak više prema integriranju različitih znanstvenih i ne-znanstvenih perspektiva u transdisciplinu integrativne bioetike. To pak ne znači da značajni koraci na tom putu nisu učinjeni i na ovoj ljetnoj školi. Bez filozofskog utemeljenja metodologije i pojmovnog aparata integrativne bioetike, ona bi zasigurno završila u nerefleksivnom »svaštarenju«.

Josip Guć